

PETAR STRČIĆ

**PRILOG O SENJU U 13. i 14. ST.
ZA USPONA KNEZOVA KRČKIH, NAČELNIKA I
KNEZOVA SENJSKIH**

Petar Strčić
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zrinski trg 11
HR 10000 Zagreb

UDK: 94(497.5 Senj)"13/14"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2007-12-21

Knezovi Krčki su se odmah po dolasku na Krk u prvoj pol. 12 stoljeća na tome otoku veoma dobro utemeljili. Kao mletački podanici već su potkraj toga stoljeća krenuli i preko morskoga kanala na susjedno kopno ostale Hrvatske te postali vazali i tamošnjega hrvatsko-ugarskoga kralja. Pri tome za stjecanje velikih posjeda u unutrašnjosti i uz istočnu obalu Jadranskoga mora (Modruš, Vinodol itd.) koriste stvarne i izmišljene poklone pojedinih monarha, njihove prave i falsificirane isprave/darovnice. Osobito su iskoristili vladareve tegobe u doba tatarsko/mongolske provale u Hrvatsku, u 13. stoljeću. Umiješali su se tada i u dinastijske borbe, pa su osobno sudjelovali i u dovođenju Anžuvina iz Napulja u Budim. Nezadrživi uspon svjedoči i "benevolentno" donošenje te priznanje određenih statutarних prava svojim podložnicima – *Vinodolski zakon* (glagoljski) 1288, te *Senjski* (latinski) i *Krčki statut* (glagoljski) 1388. U tom vremenskom rasponu oni postižu i bansku/potkraljevsku vlast u dijelu tadašnje Hrvatske, srodjuju se i s vladarskim europskim kućama, itd. Na putu toga uspona znatne, povremeno i presudne prednosti, imao je upravo obalni grad Senj, na križanju europsko-mediteranskih prometnica, pa je i ovaj na plodnomu usponu. Duže su ga držali templari, redovnici te vitezovi/ratnici Katoličke crkve, ali su ga Knezovi dobili, postali njegovi načelnici, pa feudalni gospodari/knezovi te prednosti, svesrdno iskoristili. Tako, Senj u doba Knezova konačno postaje jedna od najrazvijenijih luka na Jadranskome moru, kao glavno, još kraće sjecište prometnica između unutrašnjosti ostale Hrvatske te Mađarske i Europe, pa kopnene i morske veze s južnom hrvatskom obalom, s prekomorskim, Apeninskim poluotokom i drugim dijelovima Sredozemlja.

Ključne riječi: Senj, knezovi Krčki, Senjski itd., 13.-14. stoljeće

1.

Senj je u srednjemu vijeku gotovo stalno bio jedno od najvažnijih središte tadašnje Hrvatske, dakako, osobito se ističući na hrvatskome obalnome

području Jadranskoga mora u cjelini. U tom pogledu češće je bio i jedina sigurna morska luka u Hrvatsko-ugarskome kraljevstvu, a visoko značenje zasnivalo se i u tome što je bio gotovo najvažnije kopнено/obalno raskrižje na širem prostoru primorja cijele Hrvatske. I usprkos tome u cjelini ovo područje ipak nije pripadalo Hrvatsko-ugarskome kraljevstvu. Naime, velika prednost toga grada ogleda se u njegovu zemljopisnom položaju, vezanome uz staru obalnu cestovnu magistralu (još iz dalekih vremena Rimskoga Carstva), te uz najkraću cestovnu vezu između unutrašnjosti Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva, pa i cijeloga ostalog panonskog prostora, koje je bilo u rukama vladajuće strukture mađarskoga dijela monarhije, te Jadranskog mora. Govor je, zapravo, o veoma staroj *via exercitualis*, a upravo je ova prometnica od 13. stoljeće dalje poznata i kao *via regis*, *via publicia*, *via magna* itd.; stoga i ti "govoreći" nazivi – na svoj uočljivo sadržajni način - svjedoče o visokome značenju ceste kojoj je jedno od najvažnijih prometnih križanja bio upravo grad Senj.

Iz rečenoga može se uočiti da je to bio zaista visokovrijedan lučki i prometni sadržaj, a on je rano u povijesti omogućio baš Senju stvaranje i veoma bogatoga dijela svoje srednjovjekovne povijesti. Ova se, pak, sastoji od više uočljivih razvojnih razdoblja, među kojima, svakako, jedna od najznačajnijih faza započela je upravo u prvoj polovici 13. a završetak joj se može potražiti potkraj idućega, 14. stoljeća. Bilo je to, dakle, upravo doba kad je taj grad došao pod definitivnu upravu, iako je stvarno već i tada bio u svojevrsnome posjedu knezova Krčkih, Modruških i Vinodolskih, koji su se širili uz njega i oko njega samoga, ili su preko njega preskočili, ostavljajući ga privremeno za neko drugo, u suštini ipak skoro vrijeme, Jer, izbjeci ih ionako nije mogao.

2.

Sadržaj ovog priloga oslanja se na sadržaj radnje koju je autor kao izvorni znanstveni rad, a pod naslovom "Senj u XIII. i XIV. stoljeću" objavio u *Senjskome zborniku*, sv. 12, Senj, 1985-1987, na str. 1-18, s bilješkama; ista je rasprava objavljena i u zasebnome izdanju, u knjizi: Lujko Margetić, Petar Strčić, *Senjski statut iz 1388*, Senj, 1985, na istim str. 1-18. Dakako, sada se dodaju nova razmišljanja ili podatci dopunjavaju ponovnim uvidom u vrela, u do tada poznatu literaturu, kao i u onu koja je objavljena od rečenih godina do danas (autor koristi i svoje članke, koje je potom objavio, npr., i o knezovima Krčkima, odnosno Frankopanima). No, napose sam se oslonio na radove koje je objavio naš najbolji poznavatelj ove važne povijesne teme – akademik Lujko Margetić, koji je autor više objavljenih rasprava i članaka o senjskome i, općenito, kvarnersko-primorskome područja u razdoblju od druge polovice 80-

ih godina 20. stoljeća pa do danas. To su, na primjer, sadržaji rasprava *Senjski statut iz 1388.*, u našoj zajedničkoj istoimenoj, već spomenutoj knjizi, te objavljenoj i zasebno u *Senjskome zborniku*, 12, Senj, 1985-87, zatim: "Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja" (*Zbornik Pravnoga fakulteta*, 9, Rijeka, 1988, str. 1-19), "Nekoliko riječi o Senjskom statutu iz 1388." (*Senjski zbornik*, 13, Senj, 1988, str. 3-14) i niza drugih znanstvenih priloga i članaka, čiji se naslovi mogu lako naći u bibliografiji, tiskanoj u knjizi: Snježana Marčec, Maja Polić, Petar Strčić, *Lujo Margetić, život i djelo*, Rijeka, 2006. Dakako, akad. L. Margetić nastavio je s objavljivanjem novih rezultata svojih istraživanja i proučavanja, a naslovi tih novoobjavljenih radova mogu se naći na stranicama *Ljetopisa Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* za 2006. i za slijedeće godine. Isto tako su u prvome planu zanimanja svakoga istraživača, pa tako i autora ove radnje, knjige i članci mons. dr. sc. Mila Bogovića, a o njima najpotpuniju (i bibliografsku) obavijest može se naći u ediciji objavljenoj u njegovu čas: *Zbornik biskupa Mile Bogovića. Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospičko-senjske biskupije*, Rijeka, 2004. Uz druge knjige, zbornike i časopise, naravno, veoma važni su sadržaji niza svezaka *Senjskoga zbornika* koji su u međuvremenu publicirani, kao i radovi još nekih drugih autora, od kojih je (samo) dio korišćenih naveden na kraju ovoga priloga. Dakako, ne ću se prestati zanimati za ovo veoma bogato povijesno razdoblje grada Senja, pa i knezova Krčkih općenito.

3.

Hrvatsko-Ugarsko kraljevstvo u svojim je granicama u 13. stoljeću imalo niz primorskih područja Hrvatske, pa i prije negoli je Senj ušao u sastav te države Arpadovića. Senj je bio svojevrsna općinska zajednica, srednjovjekovna *civitas*, čiji su status i sadržaji života poznati i u drugim sredinama. I Senj je u nevremenima znao očuvati svoju – koliku/toliku – samostalnost; dakle, riječ je ipak samo o relativnim statusnim oblicima, ovisno o raznim političkim i drugim vlastima koje su službeno ili stvarno upravljale i gradom i širim njegovim drugim okolnim područjem, uglavnom na kopnu.

Tako, u doba hrvatskih ranosrednjovjekovnih država i njihovih monarha, u načelu sa središtem u centralnome dijelu Južne Hrvatske, Senj je - po mišljenju nekih istraživača - ulazio u sastav županije Gacke, dakle, upravne jedinice koja se nalazila u njegovu kopnenome zaleđu. U vezi je to i s pojavom i inače u europskim i sredozemnim razmjerima znamenitih *templara*. Naime, ovi *vitezovi Hrama* ili *hramovnici* ili *božjaci* uspjeli su u ruke preuzeti stvarnu vlast nad i za njih atraktivnim Senjom. To su i mogli, jer su bili profesionalni

ratnici, pripadnici vojničkoga reda Katoličke crkve. Ta dovoljno je reći da su se ti vitezovi, čak u samoj Svetoj Zemlji, kao veoma zaslužni ratnici u doba serije križarskih ratova, uspjeli pretvoriti/prerasti u regularni crkveni red, ali njegovi redovnici bili su, zapravo, vojnici. No, mora se, naravno, reći da postoji i suprotno mišljenje, i to veoma uglednih i zaslužnih hrvatskih povjesničara, istovjetno tiskano čak u rasponu od nekoliko desetljeća. Naime, već je Vjekoslav Klaić držao, a potom i Nada Klaić smatrala da Senj ipak teritorijalno nije mogao, niti je stvarno i pripadao tim redovnicima, koji su i službeno, pa i stvarno bili vojnici, iako u statusu vitezova. To bi, pak, značilo, da to dvoje historičara – prvi iz stare, a druga iz nove generacije hrvatskih znanstvenih historiografa – smatraju kako ti *templari* od nadležnoga hrvatsko-ugarska kralja Bele III. (IV.) ipak nisu dobili i samu senjsku zemlju, tj. nisu ju dobili i u stvarni, čak i u pravni posjed; prema tim istraživačima *hramovnici* su zapravo imali neka prava, ali veoma ograničena – kako je Klaić 1889. god. objavio u 1. svesku *Vjesnika* Kraljevskoga hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga arkiva u Zagrebu, te Nada Klaić 1971. god. tiskala u 1. svesku *Krčkoga zbornika* Povijesnoga društva o. Krka; tako, primjerice, ti *božjaci*, kaže se, samo su uživali prihode koje im je donosio Senj i koji su bili očito veoma unosni i visoki u tome gradu i okolici, a živjeli su, u načelu, u tvrđavi/kaštelu.

U svemu tome, u tim znanstvenim nedoumicama, nailazi se, međutim, i na jedno vrelo, u kojem se – budimo ipak oprezni! – vjerojatno bez razloga 1205. god. templar Terin nije odrješito i precizno nazivao čak *gospodarom Senjana*. On, međutim, ne negira postojeću senjsku općinu, ni njezine predstavnike, i to u ličnostima satnika, dvornika i suca koji se, stoviše, uz njega kao *gospodara Senjana* spominju čak u toj istoj ispravi. Dakako, mogao se redovnik/ratnik i nasiljem poslužiti da bi se nametnuo *gospodarem Senjana* ili falsificirati svoj vladajući status u Senju.

No, za sada, neka ostane po strani čije je istraživačevo/historiografsko mišljenje točno, iako je, naravno, veoma zanimljivo svako tumačenje. No, taj inače za Crkvu veoma zaslužni viteško/vojnički red Katoličke crkve na raznim zemljopisnim prostorima, od afroazijskih do europskih, do u posjed grada i općine Senja došao je oko 1180. godine, doduše, možda i nešto kasnije, odnosno vjerojatnije 1184. (M. Bogović) nego, kako se povremeno smatra, sljedeće godine. Jer, kako je utvrđeno, tada im ga je zaista dao spomenuti monarh Arpadović – Bela III. (IV.). Štoviše, taj senjski posjed u Veroni je templarima potvrdio i papa Lucije III., i to vjerojatno upravo 1184. godine, ali svejedno se ta dva ljeta i uzimaju kao ona koju su relevantna za utvrđivanje *templarskoga* posjedovanja Senja (u bilo kojemu obliku!).

Sl. 1. Panorama Senja iz godine 1869. (foto I. Standl)

U idućim vremenima, senjskim *hramovnicima* značenje raste, a to u praksi, u tomu srednjovjekovlju, znači snagu i moć. Jer, kasnije, kad su se oni ovdje "udomaćili" i postali "stari" senjski vitezovi, ti su *templari* od Arpadovića, ali sada od kralja Andrije, dobili i dodatni dio posjeda, ovaj put prostrano zaleđe, čak cijelu župu Gacku (to se dogodilo 1219. godine). Taj se događaj smatra i prvim temeljitijim povezivanjem Senja s daljnjim dijelovima hrvatske unutrašnjosti. Očito je da su u tomu vremenskom rasponu ti božjaci igrali i znatniju i veoma važnu ulogu u životu cijeloga Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva, a napose za monarhe, kad su mogli dodatno dobiti tako veliki posjed.

Zanimljivo je da se sa sigurnošću još uvijek ne zna gdje je - inače u europskim i mediteranskim razmjerima, tom uglednom viteško-vojničkom crkvenom redu u ovdašnjem Primorju Hrvatske bilo prvo uporište ili polazišno središte. Svakako, taj ovdašnji temelj mogao im je biti, a i gotovo morao biti, u samom Primorju, i to upravo negdje na senjskome području: ili u okolici grada ili možda u ovdašnjemu samostanu sv. Jurja. Naime, ratnici su taj samostan dobili od splitskog nadbiskupa. Međutim, ipak nije sigurno gdje se u to doba na senjskome području nalazio taj samostan, jer se u tomu ne slažu mišljenja znanstvenika i stručnjaka. Primjerice, Josip Frančišković (1927.) i Ivan Ostojić (1963.) drže da prvotno nisu bili u mjestu Sv. Juraj, potonje Jurjevo, potonjih bendiktinaca, dakle, dalje od Senja već bliže gradu, bliže obali zaljeva Abatovo.

Ante Glavičić 1963. godine, pak, smatra da su bili sa svojim Sv. Jurjem čak na mjestu potonje već tada i danas znamenite tvrđave Nehaj, ponad samoga Senja.

Na svojem senjskom području, međutim, ti redovnici/ratnici nisu se u biti bavili vojničkim poslovima, ali ni redovničkim onako kako je to bilo zapisano u njihovim pravilima. No, zato je poznato da su se – namjernom naglašavamo – ovdje živo bavili sasvim nevojničkim poslovima, povezujući unutrašnjost Europe s mediteranskim svijetom, a glavni/osnovni dio te veze bila je trgovina. Naime, taj su posao na ovome prostoru smatrali samo svojim, te su ga držali stalno na visokoj monopolskoj razini; to su znali i veoma oštro i braniti i čuvati i, što je važno, znali su ga i očuvati. Očito je, dakle, bilo da je materijalna strana bila veoma unosna u tadašnjemu Senju te da su se u nju "miješali" ili čak u nju i posezali i drugi. Poznato je da su to zaista i činili pripadnici drugih Crkvenih redova, koji su isto tako bili nastrojani trgovačkim duhom. Tako, sukobi su se znali događati i s *cistercitskim* redovnicima, došljacima iz unutrašnjosti Hrvatske, čak iz Topuskoga. Naravno, senjski *templari* nisu im mogli ni zabraniti, ni sasvim spriječiti trgovinu na svom području ili preko njega, dakle, ne u potpunosti, ali su očito bili toliko vojnički i politički snažni i diplomatski mudri, vjerojatno računajući i na lakše kontroliranje tih očitih konkurenata, ukoliko su im na oku, pa su *cisterciti* 1240. ipak pustili djelovanje, ali, precizno - samo u Senju.

Hramovnici/božjaci, u sjeverozapadnom primorju Hrvatske, dakle i u Senju poznati kao *templari* bili su uglavnom stranci; u njihovu sredinu/društvo i ovdje su se rijetko probijali domaći ljudi (kao redovnici tek povremeno su u njihove redove primani i senjski građani). Ali, tu je i velika zanimljivost: kad su već postali redovnici, oni ovdje su bili čak i poglavari, *preceptori*; dakle, mora da su to bili jako ugledni ljudi, koji su se isticali na raznim poljima života, pa su veoma korisni mogli biti i *templarima*. Da je to tako govori i podatak da su ovi domaći, senjski "uljezi", uspijevali čak i svoje potomke uvrstiti u red tadašnje svjetovne, vladajuće templarske strukture, pa i u elitu (tako su dali i satnike grada Senja). Takav slučaj bio je s pripadnicima obitelji Raduča ili Radučevića, koji su se isticali i kasnije na više polja, dakako, i imutkom, a i službama u gradskoj upravi Senja, pa su u svojim rukama povremeno imali i apsolutnu snagu, vlast i moć.

Templari nisu bili i jedini među redovnicima Katoličke crkve, koje je privlačio Senj i njegova okolica, pa tako ni među vitezima. I *ivanovci* su viteški crkveni red, koji su u 13. stoljeću imali samostan i crkvu sv. Jurja, možda upravo u spomenutom Sv. Jurju, no, vjerojatno nisu mogli prosperirati pokraj sličnoga ovdašnjeg viteškoga reda templara.

Već je spomenuto da su se u Senju, ili na njegovu području, nalazili i redovnici *cisterciti*, a tu su bili i samostani predstavnika *benediktinaca*, u Sv. Jurju, i *pavlina*, južno od Senja, u drazi Ljubotina, sa crkvom sv. Spasa; od više samostana *franjevaca* u senjskome području, svakako najpoznatiji je onaj u samome Senju od 1272.

Senj se već ranije počeo isticati i na drugome crkvenom polju. Od prethodnoga stoljeća, od 1169. imao je i vlastitu dijecezu, u koju je ulazila, naravno, sama župa Senj, a povremeno i druga prostrana susjedna obalna i unutrašnja, kopnena područja (Vinodol, Gacka i Bužan). Rano su ordinariji postali i moćnije osobe, pa su ulazile i u sukobe. Tako je prvom poznatom biskupu Mireju sam papa Aleksandar III. naredio da se mora pokoravati splitskome crkvenom poglavaru, s čašću i činom višemu, nadbiskupu; a s njime je Senjanin došao u sukob oko razdiobe teritorija između senjske i ninske biskupije. Naime, teritorij Senjske biskupije obuhvaćao je senjsko, vinodolsko i gacko područje te polovicu današnje Like.

Zgrada biskupije, ili barem njezini dijelovi, održali su se čak do 19. stoljeća. No, takve sreće nije bila prvobitna katedrala, koja se u vrelima prvi put spominje 1271., u vezi s izborom kneza Vida. No, ona je postojala i ranije, pa je obnovljena nakon požara iz 1239. godine.

Gotovo odjednom, godine 1185. javljaju se vrela o senjskome kaptolu, koji je sve do 1333. mogao birati biskupa.

Spomenuto je već ranije da je od početka 13. stoljeća – po svemu sudeći – Senj imao i dobro organiziranu općinu. Ova je imalo tročlano vodstvo - satnika, suca i dvornika, a ovi su, pak, nastupali i u odnosima prema drugima kao ovlašćeni predstavnici općine. Rekosmo i to da su znali biti istodobno i voditelji općine i templara iz istih obitelji, pa je stoga i njihova moć bila znatnije izražena i istaknuta.

4.

U svojemu povijesnom hodu, naravno, Senj je doživljavao i velike tegobe pa i teške nepogode. Tako, u ovome vremenu, čak i cijelo novo povijesno razdoblje toga jadranskog grada započinje s dvije velike nesreće; ove su se zbile u kratkome periodu, no, ipak s relativno brzom obnovom grada.

Najprije o jednoj nesreći, koju je Senj doživio 1239.; naime, tada je bio opustošen, a i paljen. No, kao da se to htjelo zaboraviti, pa nedostaju precizne vijesti – tko je bio nasilnik? Možda Mlečani s mora (mišljenje je I. Kukuljevića Sakcinskoga), ili netko iz unutrašnjosti Hrvatske, možda na čelu s tamošnjim feudalcima Babonićima (V. Klaić), ili se to dogodilo kao rezultat iscrpljenosti

siromašnih slojeva te njihove pobune protiv feudalnih gospodara (S. Pavičić) ili su to učinili – čak – sami templari. Iako se ovo posljednje čini nevjerojatnim, ima istraživača koji smatraju da je to moguće, jer su Senjani, te mletački, rapski i krčki trgovci odbili davati templarima uobičajene trgovačke pristojbe. Stoga su možda kaznene represalije učinili sami vitezovi/redovnici (L. Margetić), ovaj put u skladu sa svojim ratničko/vojnim dijelom opredjeljenja.

Bez obzira na to tko je izazvao tu tešku nesreću, međutim, samo ona ipak nije bila dovoljna u tome istom 13. stoljeću. Naime, Senj je stradao i od silovita naleta Mongola, čak iz daleke Azije, a koji su u nas poznati kao Tataři. Jer, ti su došljaci ovaj put razbili ugarske vojne jedinice u samoj Mađarskoj, i to napose u bitki uz rijeku Šajo. Važno je napomenuti da je tada u kršćanskoj vojsci sudjelovao i templarski odred, no u strahovitome oružanome i krvavome srazu izginula je cijela četa tih božjaka. Taj panonski dio Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva bio je na neočekivano snažnom, strahotnom udaru od očito vojnički veoma vještih, mobilnih, sposobnijih i organiziranih agresora. Pa se čak i sâm vrh Kraljevstva osjetio toliko ugrožen da je kralj Bela IV. pobjegao iz mađarskoga na hrvatsko područje zajedničke države. No, u načelu monarsi i drugi visoki feudanci bili su i u bijegu "hodajući trezori", pa su možda i zbog toga Tataři nastavili potjeru i prešli Dravu. Nakon boravka u Zagrebu, kralj je morao krenuti dalje, u Primorje Hrvatske jer su ga slijedili progonitelji. Ovdje su mu znatnu pomoć pružili upravo knezovi Krčki koji su imali dovoljno i novaca i vojne, kopnene i pomorske snage za takvu brzu, korisnu i praktičnu pomoć.

O Belinu i tatarskome boravku na kvarnerskom i senjskom području postoje različita mišljenja. Na tom bijegu, najkraćim putovima do mora, kaže se, vladar je stigao i u Senj. Neki smatraju da se u bijegu prebacio preko Burnog ili Tihog kanala na susjedni otok Krk, matično dobro knezova Krčkih, gdje u bašćanskome području, najbliže Senju, postoje "Belove" ili "Beline stene"; drugi drže da se kralj privremeno skrasio na otočiću Sv. Marko, koji se nalazi između kopna i Krka (sasvim je blizu toga otoka i pripada mu) ovdje i danas na njemu, ponad "Krčkoga" (ranije "Titova mosta") postoje vidljivi ostatci snažne utvrde (možda još iz bizantskih vremena). Neki pomišljaju da se monarh spašavao prelazeći, još i dalje, preko drugoga kanala, na Krku susjedni Cres, gdje i danas, visoko iznad mora postoji naselje Beli. Uskoro je, međutim, ukoliko je ovdje i bio, ali legenda kaže da je tako, kralj je pobjegao i iz ovoga sjevernog dijela Primorja Hrvatske. Pri tome postoji i stoljetni dio legende o velikoj bitki s Tatarima na Grobničkome polju ponad Rijeke, za koju se misli da ju je znatno kasnije izmislio franjevački pisac Tomašić. No, bilo kako bilo -

nešto ima u tim upornim sadržajima svojevrzne legende - da je monarh boravio i u ovom dijelu Primorja Hrvatske, te da je i odavde pobjegao, ovaj put još dalje, u Južnu Hrvatsku, u Dalmaciju. No, time se sam Senj nije riješio užasa agresora i rata.

U potjeri za kraljem Belom, naime, Tataři su 1242. opsjeli i napali i Senj, a građani se nisu suprotstavili, s pravom reagirajući na apsolutnu nadmoć agresora. No, nije im pomoglo – Tataři su nastupili tako silovito i snažno da je jedan dio naselja izgorio, a stradao je i dio stanovnika. I tempari, posjednici grada senjskoga područja iako i sami ratnici, također su otišli iz Senja te su uspješni, kaže se, iz svoga samostana sv. Jurja pobjeći i spasiti se bez veće štete na susjedni otok Krk. Ali, sad se dogodilo ono što su mogli i očekivati ti nerijetko nasilni redovnici/ratnici koji su stigli u najbliže Senju otočno područje, u bašćansko: Bašćani (seljaci, ribari i pomorci) iskoristili su veliku nesreću templara i veoma dobru prigodu, te su vitezove jednostavno opljačkali. Time su u praksi naplatili brojne račune za stare sukobe i nedaće u odnosu prema silovitim ratnicima/redovnicima.

Sukobi između senjskih hramovaca – redovnika, ratnika i trgovaca s jedne strane, te otočana - Krčana ali i nešto udaljenijih Rabljana, s druge strane, nastavljeni su i dalje, i nakon krvavoga prolaska Tatara. Naime, posrijedi su štete koje su u templarskome Senju nanošene mletačkim, krčkim i rapskim trgovcima. Doduše, niz se godina tražilo neko mirno rješenje, pa je do njega došlo, ali tek godine 1248., i to u samoj Veneciji. Ovdje se tom prigodom našao i tadašnji senjsko-vranski poglavar Jordan, koji je bio *preceptor* templara, njegov kolega s Apeninskog poluotoka koji je zastupao i samoga velikog meštra templarskog reda, naravno, i predstavnici zainteresirane Mletačke Republike. Očito je svima u interesu bilo postizanje cjelovitoga mira, jer dugotrajni sukobi svima su nanosili neposrednu štetu. Tako je ugovoreno da će znatna svota novca biti isplaćena mletačkom duždu, pa će na taj način biti oprošteni templarski grijesi prema otočanima, redom venecijanskim podanicima. No, taj mir nije obuhvatio i sukobe u doba tatarske provale i upade u ova primorska područja, pa je dogovoreno da će se i to riješiti, ali kasnije, drugom prigodom; očito je bilo da templari u vezi s tim napadima ipak nisu popuštali. Spor unatoč svemu nije bio riješen do kraja, o njemu se još pregovaralo, pa je i obnavljan, naravno, zbog visine odštete, i godine 1284.; no, za sada, nije točno poznato, kako je bio i dokončan.

Zna se, međutim, da je prvi duži mir nastao u doba te prve spomenute godine (1248.), ali ne zato što je problem bio i riješen do kraja, kako rekosmo. Naime, tada su Mlečići knezovima Krčkima oduzeli kneštvo na otoku Krku, a time i posjed, smatrajući da su se pretjerano osilili te da ti vazali više ne

udovoljavaju očekivanjima Republike, i to napose otkada su se učvrstili na susjednoj kopnenoj obali i u unutrašnjosti ostale Hrvatske. Ali, ta kratkovremena nepogoda u odnosima između dvije snage na Jadranu – mletačke velesile i kneževske sile – bila je presudna za još veće zbližavanje knezova Krčkih s kraljem Belom IV. A to se naravno odrazilo i na budućnost Senja, jer nije opala moć knezova Krčkih, štoviše, ona je i dalje rasla.

U svemu tome je zanimljivo da se čini kako se grad relativno brzo obnovio nakon nedaća u tatarsko doba; očito je da je bio zaista na dobrom prometnom položaju, a i da je u njemu živjela znatna skupina sposobnih građana. Pa mu privredni život teče tako živo i plodno i u širim razmjerima Mediterana, da su već te iste spomenute, kapitalne godine 1248., čak i Katalonci smatrali korisnim ovdje otvoriti svoj konzulat.

U međuvremenu bilo je sukoba i s očito većim konkurentima, s Dubrovčanima s dalekoga juga hrvatske obale, ali su i jedni i drugi – kao vrsni trgovci – smatrali da je bolje sklopiti mir. O tome je sporazum učinjen tako vješto i dobro da se drži ne samo za jedan od najstarijih poznatih srednjovjekovnih ugovora između dva grada na hrvatskoj obali Jadrana, već i kao pravno i na druge načine veoma zanimljivo vrelo.

5.

Ugled Senja očito i dalje naglije raste, rekosmo, s katalonskim primjerom, i u međunarodnim razmjerima, a o tome svjedoče i druga zbivanja od iznimnoga povijesnoga karaktera i značenja. Naime, iste kapitalne 1248. god. došlo je i do ostvarenja jednoga događanja koji je bio, može se dodati, i presudan za život ovoga kraja tada, ali i stoljećima potom, čak sve do danas. Riječ je o jednome od dodatnih kapitalnih dijelova temelja hrvatske glagoljaške baštine, a time i prava, i prosvjete, i kulture, i vjere, i gospodarstva, pa čak i nacionalnoga opstanka Hrvata kao etnosa, zatim naroda te nacije zasebno i općenito u "vijeku nacija", u 19. st., i "vijeku ratova", u naše doba. Naime, posrijedi je potez samoga vrha Katoličke crkve.

Kao što je poznato, nakon sloma djelovanja solunske Sv. Braće u Moravskoj i općenito u panonskome prostoru, bez obzira na neka novija mišljenja, ostaje najvjerojatnije da je glagoljaštvo stiglo preko Istarskoga poluotoka i u ostale dijelove hrvatskoga prostora, dakako, s odjecima i iz Makedonije, kamo su se sklonili sljedbenici Ćirila i Metoda. Tako da je sve do danas upravo sjeverozapadno hrvatsko obalno područje – Istra, Kvarnersko primorje, senjski i unutrašnje susjedni prostor – ostalo najveće uporište, s najvećom i sadržajima najbrojnijom glagoljaškom baštinom na svijetu, a u

svemu tome je "centar centara" otok Krk te na njemu Vrbnik (V. Jagić). Valja samo podsjetiti na benediktinsku *Bašćansku ploču* iz Jurandvora na otoku Krku (iz prvih godina poslije 1100. godine) najveći kameni akt i prvi krsni list Hrvata, pisan hrvatskim jezikom i na hrvatskom pismu, na glagoljici, s prvi put upisanom riječi *hrvatski*, i to uz ime *hrvatskoga* kralja Dmitra Zvonimira, kojega je dao okruniti sâm papa.

Glagoljaštvo se već tako ukorijenilo da je Sveta Stolica relativno brzo ocijenila kako bi za kršćanski svijet i za njegova snaženje bilo veoma korisno, ukoliko bi ga se ozakonilo na samome vrhu Katoličke crkve. Pa je papa Inocent IV. u Lyonu to počeo i realizirati, kada je 1246. za senjskog biskupa posvetio Filipa, a ovaj ordinarij je i službeno papu zamolio odobrenje. To je taj Inocent IV. i realizirao (29. ožujka 1248.) u obliku *bule* od kapitalne i dalekosežne povijesne i praktične vrijednosti. Naime, sadržajem toga dokumenta papa je odobrio upotrebu domaćega jezika u crkvi u Filipovoj dijecezi, a tako nešto općenito, u pogledu drugih jezika, papa u načelu nije činio u to doba u svijetu pod ingerencijom Rima. I u šali sam više puta isticao da je papa "naredio" samome Bogu da hitro nauči i hrvatski jezik u obliku čakavskoga jezika, koji će se u obliku glagoljanja, odnosno staroslavenske, a zapravo starohrvatske Službe Božje od sada moći koristiti u svakidašnjem obraćanju Bogu, jer, do tada se Bogu moglo obraćati samo na hebrejskome/židovskom, grčkom i latinskom jeziku. Taj akt pojačava njegovo značenje i utoliko, što je Filip imao svojevrsnu nadležnost i nad dijelom susjedne Bosne.

No, papa je učinio i korak dalje, možda i u bližoj vezi upravo sa senjskim biskupom Filipom. Naime, uskoro, već četiri godine kasnije, isti najviši privilegij dao je i benediktincima u Sepnu ispod Omišlja na o. Krku.

Zašto je papa to dopustio? Nema sumnje u to da je i jednim i drugim aktom vrh Sv. Stolice, zapravo, samo potvrdio ranije glagoljaško stanje, koje je ne samo postojalo i trajalo, već se i plodno razvijalo na dva susjedna područja, i na otoku Krku i na obali, u Senju. Štoviše, možda je Filip bio i benediktinac upravo iz omišaljskoga otočnog samostana, pa je, stoga, veoma dobro znao stanje i prilike na cijelome otoku. No, možda je u tim papinim aktima – kao nerijetko i u drugima – bilo i aktualne politike, ali s pomislama na njezino dugoročnije odvijanje, pa i usmjeravanje.

6.

Rekosmo, naime, templari kao gospodari očito prevažnoga Senja, dijela obale i unutrašnjosti bili su na velikom, snažnom udaru upravo do tih godina, a ti hramovci ipak su bili veoma ugledni, zaslužni i moćni i u Crkvi i u

tadašnjem, feudalnomu društvu, općenito. Pa se privilegijem senjskome biskupu možda davala i podrška tim redovnicima, ujedno i vitezovima/ratnicima, ili su se osilili toliko da im se ovdje, pred njih preprekom stavlja biskup, i to glagoljaš, s uporištem u cjelokupnoj svojoj pastvi, dakle, hrvatskoj. No, ima i još širih promišljanja: u vremenu odlučivanja i davanja tih privilegija, papu je, zapravo, mogla voditi aktualna crkveno-politička pragmatika, daleko širih crkveno-političkih razmjera: *poboljšanje – posredstvom glagoljaša – odnosa s istočnom crkvom i slavenstvom*, a taj veoma važan čin upućuje i *na izmijenjeno duhovno ozračje Evrope kao posljedicu križarskih ratova* (E. Hercigonja).

Bilo kako bilo – taj kapitalni privilegij koji daje slobodu u korištenju staroslavenskoga jezika i glagoljskog pisma, dakle starohrvatskoga jezika i hrvatskoga pisma upravo ovoga senjskoga i krčkoga puka – pridonio je najprije očuvanju i daljem razvijanju upravo samosvojnoga narodnog bogatstva u Senju, te ujedno i na širem hrvatskom području, osobito u susjednim krajevima, pa samo kao primjer spominjemo iz susjedstva, znameniti *Vinodolski zakon* iz godine 1288. No, ovdje napose vrijedi upozoriti upravo na knjigu molitve, na senjski glagoljski kodeks već iz sljedećeg stoljeća, iz godine 1359., koji je nađen u knjižnici kneza V. E. Lobkovicza u Pragu, po kojemu je dobio i ime, a sada se čuva u biblioteci tamošnjega muzeja. To djelo je psaltir, i to jedan od rijetkih koji još nije bio reformiran, a usto, najstariji je do danas sačuvani rukopisni hrvatski glagoljski kodeks uopće. Uz to je i prvi datirani. Štoviše, na kraju je upisano i ime pisara, žakna Kirina, a upisano je i mjesto nastanka – žakan je svoje veličanstvo djelo sastavio u senjskoj crkvi Sv Kuzme i Dajmana. Prirodno je, dakle, bilo da i prva tiskara u Hrvatskoj i na hrvatskim prostorima izvan nje, barem do sada poznata, naravno, glagoljaška proradi 1494. upravo u senjskome kraju, a da prvi poznati tiskar u Senju bude tamošnji kanonik Blaž Baromić, ali rodnom iz "centra centara glagoljaštva", iz susjednoga krčkog Vrbnika.

7.

Nitko više nije mogao zaustaviti rast ugleda, a time i moći i snage knezova Krčkih, pa tako ni njihovo kretanje u neposredno posjedanje i grada Senja i okolice. Naime, Knezovi su Senj već gotovo sasvim zaokružili svojim posjedima i s kopna i s mora – Vinodolom i Modrušom, te s otokom Krkom. Dakle, prirodno je bilo da su se templari morali osjećati više nego ugroženima. Redovnici su, doduše, i dalje bili snažni, ali, rekosmo, do smirivanja sukoba

1248. i u stalnim, sve oštrijim sukobima. No, u suparništvu s novom, jačom i stalnom opasnošću, s Knezovima, preostalo je samo pitanje vremena kada će pobijediti ti svjetovni feudalci, pa i bez obzira na još uvijek očitu veliku, materijalnu snagu redovničkih feudalaca, te na njihovu međunarodnu povezanost i status u Crkvi. Krčki će knezovi čekati prvu priliku da se domognu Senja. Oni će tu prigodu odmah i iskoristiti.

Tako, gotovo odmah kad su se templari počeli pokazivati ranjivima – Knezovi su bili "tu". Podsjećamo na neka ranija događanja, - možda na to ukazuje spomenuto zbivanje iz godine 1239. Ukoliko se može vjerovati ispravi iz godine 1243., Babonici iz unutrašnjosti Hrvatske čak su po Kraljevu nalogu i ratovali s hramovcima u Senju, tako da je ban iz te obitelji od sada dobio uporište i u samome gradu. Usto su tada i građani Senja čuvali svoju staru, znatnu, zasebnu općinsku upravu koju su reprezentirali svojim statusom i satnici, i suci i vijećnici; Senjani su imali i vlastiti pečat. No, sve u svemu – sve je očitije bilo da su za templare nastupila veoma teška, čak i presudna vremena, te da je moć tih redovnika/vitezova/ratnika u Primorju bila na zalasku. Dakako, kao što je to uobičajeno, mnogi su to koristili za sebe, rekosmo, i krčki i rapski trgovci, i Mlečići, pa i susjedni Bašćani preko morskoga kanala, naravno, i hrvatsko-ugarski vladar te, napose, bitno zainteresirani Knezovi.

Silom neprilika, napose u vezi s tatarskom provalom kralj je u novim, poslijeratnim uvjetima, primoran bio mijenjati sustav vladanja. No, dakako, istodobno, nije mogao a ni smio zaboraviti znatne usluge i koristi koje je imao od knezova Krčkih u nedavno doba velike tatarske najeзде i opasnosti, pa i za sebe osobno, a pri tome su ga upravo Knezovi zaista dobrohotno primili, čak i obilno pomagali. Ponavljamo: valja naglasiti da kralj Bela te usluge ne samo što nije mogao zaboraviti nego to nije i smio, jer je moć Knezova u Kraljevstvu očito bivala sve veća. Doduše, još uvijek nisu vratili i svoj matični otok Krk, pa su se knezovi već i stoga čvrsto držali Bele u razdoblju svojih napetih odnosa s Venecijom, no kralj je u postmongolsko doba sređivanja situacije u Kraljevstvu bio sve ovisniji o njima, kao i o pripadnicima drugih dijelova užega feudalnog društva, pa i nekih drugih, neplemićkih struktura. Stoga je svoj dug prema otočnim feudalcima morao riješiti, uskoro pa i neposrednim darom – konačno, 1251. Knezovima je potvrdio nasljedno pravo na Vinodol i Modruše, čime oni i stvarno dobivaju pravo nad tim zemljama (naime, ranije se darovnice ili obećanja u historiografiji drže kneževskim falsifikatima, npr. za Modruše 1193. godine).

Vladar je zatim morao odgovoriti i na problemsko pitanje, i to na još jedan, posredan način. Naime, svojevrsna samouprava/samostalnost općine Senj pod upravom templara – možda zadnjih godina i izraženija – počela je

dolaziti u pitanje tih istih 50-ih godina, nakon neprilika koje su imali božjaci u prethodnim godinama. No, sada, kako se čini, prvi put i susjedni knezovi Krčki, odnosno knezovi otoka Krka, Vinodola i Modruša preuzeli su stanovitu ulogu i u samome Senju. Dakle, kralj se, najprije, očito želio riješiti oslabljenih vitezova/redovnika iz tako važnoga privrednog i strateškog grada na moru, pa je mogao pomisliti i na Krčke kao na trenutačno manje opasne, ali zato vjernije ovdašnje saveznike; uostalom, njemu praktički drugo i nije preostajalo: samo oni su imali i znatnu snagu u rukama, a osim toga je istodobno bio i dužnik i svojevrсни ovisnik o njima. S druge strane, tim feudalcima pružila se dobra prilika da počnu pomišljati s više sigurnosti i na Senj, u kojem vide, po svojoj prilici, da templari nemaju više takvu veliku moć kao ranijih desetljeća. I tako su se interesi i kralja Bele IV. i knezova Krčkih našli na istoj putnoj crti.

8.

I jednoj i drugoj zainteresiranoj strani, dakle, i Beli IV. kao kralju i knezu Fridriku II. na čelu Krčkih, dobra se prilika pružila u doba još jednoga spora u Senju, i to oko visine i naplaćivanja pristojbe u senjskoj luci (postojao je sporazum između hramovaca i Dubrovnika). Monarh je iskoristio tu zgodnu prigodu, pa je Fridrika imenovao za svoga zamjenika – senjskoga *vicarius* te *potestata*, tj. načelnika, sa zadatkom da riješi nastali sukob; to je i učinjeno, ali, dakako, u korist trgovaca i pomoraca s juga Jadrana (utvrđeno je da ti Dubrovčani čak i ne moraju plaćati *arboratik*). Iz ishoda toga spora vidi se tadašnja očita nemoć templara i gubitak dijela njihovih prihoda. S druge strane, imenovanje krčkoga, vinodolskog i modruškog kneza Fridrika II. istodobno i za senjskog *vicarius* i *potestasa*, i to u svojstvu zamjenika samoga vladara, javno pokazuje kneževu naraslu snagu do toga trenutka koju, sigurno, i u ovom slučaju usmjeruje u svom interesu.

Tako su 1257. Krčki knezovi prvi put službeno ušli ne samo na teritorij Senja već i čvrsto zagazili na njegovo tlo; dakako, to nisu više mogli ni htjeli zaboraviti, pa će taj događaj uskoro i svesrdno iskoristiti. Štoviše, smatra se da je (već) te godine knez Ivan bio i senjski načelnik (L. Margetić).

Senj je, međutim, i dalje ostao pod upravom templara, ali ne suviše dugo, samo do godine 1269.; doduše, može se pretpostaviti da je ta uprava u znatnom svojem dijelu bila samo formalna. Tako, prema senjskome historičaru M. Magdiću, računajući s time da se oduži knezovima Krčkima, a prema N. Klaić – da zapravo sâm zadobije izravnu kontrolu, kralj je nastojao provesti u život ono što je i zamislio. Tako je došlo i do spora o templarskom posjedu i grada Senja i županije Gacke. O sporu se pročulo i u inozemstvu, pa se o tome

raspravljalo, naravno, i u templarskom sjedištu u Sv. Zemlji, a, dakako, i na papinu dvoru. Napokon, hrvatsko-ugarski vladar u sporu za to tko će imati novo pravo nad Senjom i Gackom, riješio je problem tako da će redovnici, vitezovi i ratnici, sve u istim osobama, morati otići iz Senja i Gacke, te se preseliti u Dubicu (dao im je tamošnji grad i županiju).

Templari se, međutim, nisu dalje odupirali; realno vidjevši nevolju i sami su "rado" otišli iz Senja. Usto, čini se, više se nisu nimalo slagali ni s građanima. Da je to tako bilo svjedoči i spomenuti postupak u sukobu/sporu s Dubrovčanima: Senjani su se izjasnili protiv templara i stali na stranu Dubrovnika.

9.

Vladar je za knezove Senja i Gacke sada počeo postavljati svoje i druge vrlo ugledne velikaše, pa čak i banove – toliko je bilo značenje i jednoga i drugoga područja. Međutim, više je vjerojatno da su u nazivima tih kraljevskih dostojanstvenika, u kojima se spominje i Senj, ipak to bile formalnosti; postoji mogućnost da im je vrh dvora, zapravo, i davao takve titule samo zato da se naglasi kako ovdje još uvijek traje kraljevska vrhovna uprava. Ali, ipak može biti i to da su stvarni, iako neslužbeni gospodari već bili i susjedi, koji su okružili Senj gotovo sa svih strana, dakle, i sve moćniji, istovremeni knezovi o. Krka, Vinodola i Modruša. Da je možda i bila takva stvarnost, govore skorašnja zbivanja, jer su, valjda, tu "nestvarnu" svoju vlast pretvorili u trajnu, i to uskoro.

Naime, upravo je karakteristično da je baš u doba odlaska i dalje bogatih templara iz Senja, ali kojima će – kao gotovo otuđenome crkvenom redu uskoro (1312.) doći potpuni kraj i na razini Crkve, ovamo stižu pripadnici novoga crkvenoga reda, sljedbenici sv. Franje, a ovi su po mnogočemu, ili gotovo u svemu suprotni načinu života i opredjeljenju templara. Tako, franjevci se, barem za sada, prvi put 1272. spominju u gradu Senju te će u znatnoj mjeri biti i čvršće vezani uz Knezove.

10.

Svoj su matični otok knezovi Krčki uspjeli od Mlečića ipak vratiti već godine 1261.; očito je da je Venecija morala uvažiti činjenično stanje u pogledu još veće moći tih otočnih aristokrata, formalno i njezinih podanika. Ali, iskršava i nova situacija, ovaj put među samim Knezovima; naime, do tada su se u rodu Krčkih profilirale dvije obitelji, pa će takvo grananje održati i dalje.

Sl. 2. Spomen ploča na palači Živković podignuta u povodu 600. obljetnice donošenja *Senjskog statuta* iz godine 1388.

Od četiri sina Vida II. (1198-1232), samo dva mlađa – koliko je poznato – imala su sinove. Tako je Bartol III. (1242-1251) imao trećega sina za kojega ne znamo kakvo je imao ime, ali je zvan Škinela I. (1254-1261); *škina* u sva četiri krčka govora čakavskoga jezika znači *leđa*, pa se i danas tom riječju označuje čovjeka fizički veoma razvijenoga, snažnoga, sa širokim leđima; no, istodobno, tom riječju označuje se i grbavac. U načelu se drži da je taj knez Škinela bio grbav. Najmlađi sin Vida II., dakle Bartolov brat, bio je Vid III. (1242-1251), a ovaj je imao tri sina. Najstariji je bio Fridrik II. (1269-1289). I upravo su Škinela I. i Fridrik II. stvorili dvije loze Knezova, od kojih je prva, Škinela, nestala u drugoj polovici 14. stoljeća, daleko od svoga otoka Krka i Hrvatske općenito. I ova loza je sudjelovala u upravljanju matičnim Krkom, ali se vremenom koncentrirala na službu u Mletačkoj Republici, pa je i izumrla relativno siromašna. No, zato se sve do druge polovice 17. st. održala Vidova loza, poznata i kao Frankopani, kad su ju istrijebili Habsburzi.

Istodobno su, po povratu o. Krka 1261. godine, taj matični posjed držale obje loze primorskih feudalaca, od kojih je Vidova imala u svojem posjedu i susjedni, kopneno-obalni Vinodol te Modruš u nedalekoj unutrašnjosti. No, dok su Škinele ostali podanici samo Mletačke Republike, pripadnici Vidovaca istodobno su podanici i Mletačke Republike i Hrvatsko-ugarskog kraljevstva. Sve se više vezuju i uz velikaške obitelji u ostaloj Hrvatskoj, pa i izvan nje, uplićući se neposredno i u njezine državne i druge poslove. Tako se Vid IV. življe, prirodno, zainteresirao i za Senj, kako bi ga dobio i trajnije zadržao; pogotovo sada kada je gotovo u potpunosti i s mora i s kopna bio zamalo u cjelini okružen njegovim imanjima – Vinodolom, Modrušem i otokom Krkom, a i kopnena i morski putovi kretali su se prometnicama, u načelu, pod kontrolom Knezova. Knez Vid je i uspio u svojoj namjeri.

Doduše, još nije jasno kojim se sredstvima pri tome poslužio neposrednije naravi, međutim, formalno postupak dobivanja Senja bio je pravilan, a govori o još uvijek velikoj, izrazitoj samostalnosti samih građana Senja. Jer, kaže se da su na trgu pred crkvom sv. Marije u Senju, tj. pred katedralom sami senjski građani – suci, vijećnici i sav senjski puk – izabrali 1271. Vida za svoga *vječnoga načelnika i upravitelja*; to je pravo istodobno priznato i njegovim nasljednicima. Vjerojatno je do toga došlo nakon dužeg kneževa pritiska, kako pretpostavlja i L. Margetić.

Takva je više nego povoljna situacija, međutim, uskoro, npr. već 1374. godine, Knezovima omogućila da se počnu nazivati čak i *prirodnim gospodarima* Senja ili, pak, jednostavno, *senjskim knezovima*. Barem tako se sami tituliraju već od početka 14. stoljeća nadalje. Svoju moć – o kojoj same po sebi vjerojatno govore već i u ovom slučaju navedene titule – Knezovi i konkretiziraju tako da sve ne ostaje samo na tim zvučnim titulama, nego se oni miješaju neposredno i u općinsku gradsku upravu. Doduše, prirodno je da *potestat*, koji je u načelu bio feudalac, često nije mogao osobno upravljati Senjom, zato je i uvedena funkcija *vicepotestata* ili *vicekomesa*, dakle, *podnačelnika* ili *potknežina*. Pri tome se pretpostavlja da do druge polovice 14. stoljeća većih promjena u odnosima i u vlasti ipak nije bilo (naravno, očita je i prirodna feudalčeva nadmoć u svemu). No, sačuvana sudačka uloga gradskih predstavnika u gradskoj samoupravi ipak nije zanemariva pojava.

Kralju Stjepanu V. preostalo je samo da 1271. potvrdi spomenuti "izbor" u Senju, čime su knezovi Vinodola, Modruša i otoka Krka ostali gospodari i Senja gotovo dvije stotine idućih godina neprekidno. Svoju su prisutnost pokazivali na raznim područjima, pa tako već i godine 1297., kada su podigli crkvu sv. Petra, sa samostanom franjevacu (objekti su izgrađeni izvan gradskih

zidina). Štoviše, Knezovi su se u mnogočemu osjećali vezani za tu crkvu i samostan, a neki od njih ovdje su našli i vječno počivalište.

U međuvremenu Knezovi interveniraju i na svojim susjednim imanjima, kao npr. god. 1288. kada su donijeli čuveni *Vinodolski zakon*, skup pravnih propisa, napisanih na hrvatskom jeziku i glagoljicom. To je bio i ostao sve do danas jedan od najznačajnijih ne samo prvih pravnih i pravnopovijesnih već i povijesnih, književnih, onomasioloških, kulturnih i dr. spomenika u hrvatskom, u slavenskom te europskome svijetu općenito. To ostvarenje krčkih Knezova istodobno je i "*(...) djelo malih vinodolskih kmetova i njihovih satnika, prvada i glagoljaških popova*", pa je Zakon "*kao nekim čudom uspio bez teškoća osvojiti značajno mjesto među tadašnjim vrhunskim djelima europske kulture i civilizacije (...)*" (L. Margetić).

11.

Dolaskom pod vlast pa u neposredan posjed knezova Krčkih, grad Senj, dakle, ipak nije izgubio mnogo od svoje nezavisnosti, jer su – to pokazuje i *Vinodolski zakon* – knezovi mudro utvrdili da je bolje ponešto popustiti podanicima, nego izazivati pobune i sukobe, koji samo donose nepogode i materijalne gubitke. Usto, Knezovi veoma živo sudjeluju u političkim zbivanjima ondašnje Hrvatske i Ugarsko-hrvatskoga kraljevstva općenito. Štoviše, aktivno su se upleli i u dinastičke sukobe, pa otvorene oružane borbe između Budima i Napulja oko trona Kraljevstva. A u tomu su sukobljavanju napustili dotadašnje vrhovnike, pa i dobre saveznike Arpadoviće, stavljajući se svesrdno na stranu napuljske kraljevske dinastije Anžuvina. Osim toga, ovi će, konačno, i postati hrvatsko-ugarski vladari, nakon izumrća Arpadovića (Andrija III., 1301).

Podržavanje Napuljaca išlo je i dotle da je knez Dujam II. bio u grupi onih hrvatskih velikaša koji su otišli u Napulj i 1301. god. doveli u Hrvatsku pretendenta na prijestolje, Karla I. Roberta (1301-1342). Vladar je krenuo u zavođenje feudalnoga "reda", pa tako i u Slavoniji, ali pritom ovaj energični monarh ne dira u očito pretjerano osamostaljene Knezove u tadašnjoj Hrvatskoj. U znatnoj su se mjeri, doduše, slagali i morali su! – i s njegovim veoma silovitim nasljednikom Ludovikom I. (1342-1382), koji je uspio osvojiti znatne prostore, pa i najveći dio hrvatskoga obalnog područja. Nimalo im nije naškodila ni nespretna politika kraljevih nasljednika, Karla Dračkoga, inače hrvatsko-dalmatinskoga hercega potkraj 60-ih i u 70-im godinama, koji je kao veoma kratkovremeni kralj ubijen, ali ni još nespretnija politika Ladislava koji je – iz Napulja, na kraju – jednostavno prodao Mlečićima svoja prava na

dijelove tadašnje Hrvatske. No, ono što se zaboravlja i u znanstvenoj i u stručnoj historiografiji – u ovome su vremenu, za Ludovikovih ratovanja i na Apeninskom poluotoku, prešli Knezovi i tamo, čak njihovi pripadnici ostali kao feudalni gospodari, uz ostalo, i prostora u koji su s njihovih hrvatskih prostora bili prebačeni ("moliški") Hrvati.

Takvo opredjeljivanje i mijenjanje političkih strana opet se pokazalo veoma mudrim, na daleki rok. Naime, knezu Dujmu II. omogućilo je, uz neke druge ostale okolnosti, da se već spomenute 1302. god. konačno i za stalno nazove *senjskim knezom*. Time je Dujam u potpunosti riješio svoj status (ipak su načelnikova vlast i dužnost u praksi bili nesigurni statusi). A naslovom *kneza Senja* na veoma je očit način potvrdio i jačanje svoje moći u feudalnome društvu svojega vremena, osiguravši to i svojim nasljednicima.

12.

U međuvremenu, Senjani su se i dalje živo bavili trgovinom; naročito je pritom dolazio do izražaja, kao i ranije, pomorski dio trgovačkih probitaka. Pretežno je ta trgovina tada išla preko Zadra ili s tamošnjim trgovcima, pa se smatralo da u to doba nebijaše Senj ino već podružnica zadarska (I. K. Tkalčić). U tome praktičnom smislu opredjeljivao se i knez Ivan III. u spomenutim dinastičkim mediteransko-južnoeuropskim borbama toga doba, pa je i posljednjega Arpadovića, kralja Andriju III., godine 1292. lijepo primio u svome Senju, čak i usprkos toga što je, inače, podržavao kraljevog konkurenta, spomenutoga anžujskog pretedenta iz Napulja, Karla Roberta, na prijestolje u Budimu.

Knezovi su odlično iskoristili grad Senj kao privredno središte. Stoga se s pravom može reći da započinje novo, štoviše zlatno doba senjske trgovine i pomorstva. U tome razdoblju grad se i prostorno proširuje, pa su učvršćivane i ojačavane gradske utvrde i tvrđe; podižu se novi javni i crkveni objekti, a istodobno širi se i kultura i umjetnost. Dakle, Senj je zaista u cvatu, i to upravo u doba knezova Krčkih kreće prema onoj visini, u kakvoj je, usprkos kasnijih mnogih nepogoda, u svojoj prostornoj jezgri ostao sve do danas. Tako je u 13. i 14. stoljeću, primjerice, podignuta kula Šabac, a i za moćne zidine pretpostavlja se s vjerojatnošću da su nastale u vrijeme dolaska knezova Krčkih u Senj odnosno razdoblja početaka njihova vladanja. U taj toliko potreban obrambeni sustav cijeloga naselja spada i sâm kaštel, sjedište Knezova: "Prema zakonima srednjovjekovne obrambene arhitekture kaštel se podiže uz zidine na strateški najosjetljivijem položaju – u Senju je to položaj uz dolinu 'Potoka', odakle bi iz zaleđa prevojem Velebita neprijatelj s kopna najlakše prodro u grad. Dijelovi

kaštela (su,...) zapravo srednjovjekovna utvrđena nastamba feudalca" koja "odgovara ostalim srednjovjekovnim burgovima koji su podizani naročito između 13. i 14. stoljeća, kako je to odgovaralo društvenom uređenju onog vremena. Izvana djeluje kao dio obrambenih zidina, kako ne bi bio previše uočljiv neprijatelju. On je tako središte obrane i zidina i grada" (M. Viličić). Senjski kaštel mogao je postojati i godine 1308., a prema trećem stajalištu sagrađen je 1330.; na njemu je postojao i jedan natpis iz 1340. Iz početka 14. stoljeća i pavlinski je samostan, koji uza se ima crkvu sv. Nikole; dakle, prisutan je još jedan novi crkveni red, čiji su članovi vjerojatno došli iz Mađarske.

Naravno, Senj je i u doba Krčkih knezova Senj imao znatne koristi i od trgovine s Venecijom, dakle, s jednim od svega nekoliko najvećih europskih i mediteranskih trgovačkih velegradova. U Senj su dolazili trgovci iz toga središta Mletačke Republike, ali s njezinim centrom trgovali su i Mlečiči koji su boravili u samome Senju kraće ili duže vrijeme. Štoviše, ta se trgovina odvijala s takvim plodnim intenzitetom da su se u Senju i na duži period nastanjivale pojedine mletačke obitelji. Ali, Mlečiči su i iz drugih razloga ulazili i dolazili u Senj, na primjer i "bankovnih", pa su tako godine 1302. – uz dozvolu kneza Dujma II. – Senjani od Mlečana posudili 6.000 libara malih mletačkih dinara, a u zalog su dali gradske dohotke i daće; očito su smatrali da će im se sredstva vratiti oplodena.

13.

U takvim, na prvi pogled gotovo idiličnim odnosima, nije sve uvijek moglo teći onako kako bi trebalo u jasnim, čistim i korektnim privrednim poslovima. Naime, u odnosima s Mlečanima nije moglo "sve teći kako treba" već i zato jer Dujam II., knez Senjski, a ni njegova rodbina nisu izvršavali ugovorene obveze prema Veneciji u vrijeme kada su ponovno preuzeli otok Krk. Jednostavno, smatrali su se dovoljno moćnima da ne udovoljavaju svojim feudalnim podaničkim obvezama prema Republici u vezi s otokom Krkom. Stoga su se ti loši odnosi reflektirali i na zaoštavanje situacije sa susjedima. Tako su u početku 14. stoljeća Rabljani navaljivali i na otok Krk i na Senj, ali su knezovi uzvraćali udarce. Teškoće su bile i u tome što su Rabljani djelovali u suglasju s tada osobito moćnim hrvatskim banom i "gospodarom Bosne" Pavlom Šubićem Bribirskim, koji je također sudjelovao u dovođenju Anžuvina u Budim. No, sada je on bio na suprotnoj strani od interesa kneževa Dujma II. i njegova sina Fridrika. Naime, nadležnost bana Pavla I. u njegovoj banovini stizala je ipak samo do imanja gotovo samostalnih knezova Krčkih.

Knezovi su se uspješno odupirali banovim pokušajima kontrole, iako je uspio dobiti u svoje ruke i Bag, tj. Karlobag, čak na samoj granici obalnih interesa knezova Krčkih u to doba. No, zato su Knezovi uskoro zauzeli Jablanac, koji je bio svojina Raba, i koji je, čini se, osnovan bio tek 1251. godine, ali je već tada dobio i status slobodnoga kraljevskog grada. Knezovi su zaposjeli i jablanačku okolicu i toliko se učvrstili da ga ni inače moćni ban Pavao ni s Rabljanima više nije mogao preoteti. A s ovim stižemo i na širi prostor podvelebitskog primorja.

Sam akt osnivanja pa širenja Jablanca na samoj obali govori o činjenici da se ovdje ipak stabiliziraju prilike; to znači da se povećava i broj stanovnika, te da se cijeli taj kraj južno od Senja življe uklapa u veze između obale i zaleđa, pa i susjednih otoka. Istodobno govori i o još uvijek prisutnoj, iako relativnoj slabosti kralja Bele IV., koji dopušta mletačkim podanicima da se nasele na njegovu teritoriju ili to tolerira. Jer, Jablanac je ipak osnovan kao rapska kolonija na susjednoj kopnenoj obali, ali - zbog opće konfiguracije terena od Sv. Jurja do Karlobaga – nije se mogao razviti onako kako su to očekivali i željeli tada dobro organizirani Rabljani.

Mletačka Republika, naravno, nije bila zadovoljna. Ovakvo plodno jačanje i prostorno širenje knezova o. Krka, Senja, Vinodola i Modruša, dakle u dobrom dijelu Primorja, pa i Hrvatske u cjelini nije bilo ni u državnome ni materijalnom interesu Serenissime; stoga su Mlečići intervenirali. Zapravo, oni su zatražili od predstavnika obje grane knezova Krčkih, od Vidovaca - senjskih i krčkih knezova Dujma i Fridrika III., te od Škinelinih - samo krčkih knezova Marka i Škinele, da i Jablanac i njegovu okolicu vrate Rabljanima. Čini se da su knezovi bili voljni pomiriti se s Rabljanima, međutim, ovaj se put u korist otočana umiješao i Mladen II. Šubić, Pavlov sin. Njegova intervencija izazvala je otpor Knezova, pa su 1314. glatko javili u Veneciju da će za sebe zadržati i Jablanac i njegovo područje, jer je ionako oduvijek pripadao senjskom kotaru, odnosno Senju, čijim su se "vječnim gospodarima" oni nazivali već godine 1315. Takav samosvjesni, grubi i nediplomatski postupak Knezova pokazuje i dokazuje da su se oni ovdje zaista sasvim učvrstili te da su smatrali kako ih se ne može ukloniti.

Ništa pri tome nije pomoglo, čak ni to što se u međuvremenu, godine 1308. i papin nuncij u Ugarskoj, kardinal Gentilis, deklarirao prorapski. Štoviše, to je učinio upravo u Senju, gdje je tada boravio, pa je tom prigodom svojim dvorjaninom imenovao upravo rapskog kneza. Ali, ni ta demonstracija najvišega predstavnika Crkve u Hrvatsko-ugarskome kraljevstvu nije odvrtila Knezove od vjere u sigurnosti u svoj položaj i moć koju su posjedovali.

Odluka Knezova da se suprotstave i Šubiću i Crkvi i Veneciji donekle je bila i rizična. I to napose zbog samoga Senja, jer ipak je bila riječ o veoma

razvijenoj trgovini koju je grad i dalje vodio s mletačkim krajevima, te na korist koju su Senjani imali od samih Mlečana naseljenih u gradu. Jer, sve to je Venecija mogla i prekinuti – ukoliko njezin vrh ocijeni da se kosi s državnim, ili materijalnim interesima. Naime, Senjani su uvelike trgovali, osobito drvom, s Venecijom i drugim područjima Apeninskoga poluotoka, pa tako i s Apulijom, ali i s Dalmacijom. U gradu Senju i Venecija je gradila svoje brodove, očito našavši u tome korist (a i zbog toga u Senju su se i dalje naseljavale mletačke obitelji).

Knezovi su od takva privredno dobro razvijena Senja dobivali znatne prihode, a ove su u skladu s njihovom već poznatom mobilnom politikom usmjeravali u raznim pravcima. Tako i u korist Crkve – kada su, 1315. darovali stalan prihod od senjskih novaca samostanu kartuzijanaca na o. Krku; zauzvrat, ti su redovnici trebali služiti mise zadušnice za Dujmov rod. No, bilo je kasnije i obratnih slučajeva, pa spominjemo godinu 1381., u kojoj je pavlinima u samostanu sv. Spasa u drazi Ljubotina kod Senja (sada Spasovac) knez Stjepan I. poklonio dohotke koje su imali od vinograda u Bašćanskoj Dragi na susjednom otoku Krku (te su prihode do tada davali tome feudalcu).

14.

Obje grane roda knezova Krčkih nisu se razvijale na jedan ili barem na sličan način. Naime, u međuvremenu, i dalje je jačala grana Vidovaca, dakle, onih knezova koji su osnovno uporište imali na susjednom kopnu i u unutrašnjosti ostale Hrvatske, u okviru Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva. Pa je njihov uspon i dalje veoma vidljiv. Tako je 1316. kralj Karlo I. Robert I., a za čiji su dolazak – rekosmo – iz Napulja na tron u Budim i Knezovi igrali presudnu ulogu, senjskome knezu Dujmu II. dao županiju Gacku s Otočcem. Njegovu nasljedniku Fridriku III. godine 1323. dodao je i županiju Drežnik s gradom Slunjem. Vlast se tih aristokrata povremeno prostirala – kako se čini – čak i u Korušku u dalekoj unutrašnjosti Južne Evrope, s jedne strane, do mora, do Milja/Muggie na sjeverozapadnome vrhu Istarskoga poluotoka, na drugoj strani, gdje se Fridrik 1331. spominje kao načelnik. A on je svoje interese zaista razgranao: približio se Mlecima, Habsburgovcima, pomaže slavonskome banu Mihaljeviću kod pokušaja slamanja Babonića, Kurjakovića, Nelipića i drugih, upliće se u sukobe Mlečića i akvilejskih patrijarha, Mlečića i Pule.

O velikoj moći Fridrika III. napose svjedoči i tekst anonimnoga španjolskog redovnika, koji je – prolazeći Senjom – ostao zadivljen feudalčevom moći; jer, uz ostalo, knez Fridrik III. na snažnim zidinama grada vijori svoju zastavu, što može isticati samo vladar. A uz to putopisac iz

Španjolske opisao je i grb na toj zastavi – prvi grb knezova Krčkih, sa zvijezdom u gornjemu polju. To je ujedno i prvi vjerodostojan heraldički opis grba ne samo Krčkih već hrvatske obitelji uopće.

Moć te kopnene loze knezova Krčkih, od novijega vremena i knezova Modruških, Vinodolskih, Senjskih, Gackih i Drežničkih, konstantno raste. U tomu im znatno pomaže i to što su se i dalje, stalno i čvrsto držali uz prvoga Anžuvinca u Budimu. Tako su mu pomogli i u slamanju ranije moćnoga Mladena II. Šubića, nasljednika znamenitoga Pavla, bana i "gospodara Bosne". Dakako, kao i uvijek do sada u sličnim i drugim situacijama, to su odmah i iskoristili tako da im je taj vladar potvrdio odluku o pravu nad Modrušom i Vinodolom; isto tako mu nije preostalo do da potvrdi i tobožnju darovnicu na Senj koju da im je još 1260. dao kralj Bela IV. Arpadović.

15.

Knezovi se sada stalno nalaze u uskome, prvom redu naj snažnijih hrvatskih pa i hrvatsko-ugarskih velikaša, postajući i ostajući čvrsti vazali kralja u Budimu, a istodobno se lišavaju stare vazalske obveze prema Mletačkoj Republici. Konačno, ta je njihova moć bila takva da se podignula do visine, s koje su u ovome periodu mogli odbiti poslušati i samoga papu. Naime, riječ je o tome da je još 1289. hrvatsko-ugarski kralj Ladislav Kumanac svojom poveljom odobrio potestatu senjskome knezu Ivanu III. i njegovu bratu Leonardu patronatska prava u Krbavskoj i Senjskoj biskupiji, pa su mogli imenovati njihove ordinarije (dakako, može biti da su slagali i tvrdili kako su to pravo imali već i ranije). No, vrh Sv. Stolice nije potvrdio taj kraljev privilegij, pa je papa Ivan XXII. godine 1333. za novoga senjskog biskupa imenovao stranca Ivana, augustinskoga redovnika iz Pise. No, knezovi Dujam i Bartol te senjski kaptol ustali su u obranu svojih prava te podržali vlastitoga kandidata Bernarda, bivšega opata benediktinskog samostana u Sv. Jurju. Njega su po starome običaju za biskupa izabrali senjski kanonici, a podržali i građani Senja, pa ga je, štoviše, u biskupsku dužnost već bio uveo nadležni splitski nadbiskup. Papinome kandidatu Ivanu čak su zaprijetili smrću ako se samo pojavi u Senju.

Papin biskup/konkurent, augustinski redovnik, stoga se morao skloniti na mletački Rab, odakle je pokušavao izboriti svoje pravo. I on je primijenio sasvim nediplomatske mjere: sve je svoje protivnike kaznio izopćenjem iz Crkve, a nad gradom Senjom i cijelom Senjskom biskupijom proglasio interdikt. No, bili su to uzaludni potezi, pa je došlo je do oštrog, višegodišnjeg sukoba između Senjana na čelu s Knezovima i papinskog dvora koji se tada nalazio u Francuskoj, u Avignonu. Tako je vrhovni katolički crkveni poglavar

oštro pisao i u više navrata prijetio državnom silom, zatim je posebno suspendirao te čak izopćio tadašnjega senjskog benediktinskog opata Mihovila, jer je podržao svoga prethodnika Bernarda. Konačno, godine 1338. došlo je do smirivanja situacije kada je ipak prihvaćen papin kandidat. Novi i drugi odnosi precizirani su i Statutom Senjskoga kaptola koji je usvojen dvije godine potom, te su kanonici (njih 12) imali pravo izbora svih župnika i upravitelje hramova. A Kaptol je 1392. od kralja Žigmunda dobio značajno pravo da bude *locus credibilis/vjerostojno mjesto* (pa ga je zadržao čak do 18. stoljeća), tako da mu je pisarnica, primjerice, u manjim sporovima bila štoviše i sud.

Iz razvoja te veoma zaoštrene situacije, međutim, očito je da papa i njegov dvor nisu poznavali stvarne prilike ni u Senju, ni oko njega, niti im je bio dobro poznat stvarni položaj i uloga Knezova. Još je V. Klaić s pravom ocijenio i zaključio: "... jedva je vjerovati, da su se knezovi odrekli svojih prava kao patroni biskupije, i da su priznali papom imenovane biskupe". Naravno, i kasnije su se znali opet suprotstaviti papi u vezi sa senjskim biskupom, dok su se i ordinarij i senjski kaptol suprotstavljali i svojem nadležnom splitskom nadbiskupu, pa tako i demonstrativnim neodazivom na splitsku sinodu koja je održana godine 1389.

Snaga i moć Knezova, naročito u Senju, ogleda se i na druge načine, u praksi i izvan nje, pa, naravno, i u titulama. Tako se Bartol VIII. od 1353. god. naziva *dominus generalis*, a od 1365. god. njegovi sinovi Stjepan I. i Ivan V. zovu se i *domini naturales* – prirodni gospodari.

Dakako, sve se to ogledalo i u obiteljskim odnosima s drugim hrvatskim i ostalim europskim feudalnim kućama. Tako je Bartol bio oženjen u kuću Kurjakovića i Nelipića (ovi su u prvoj polovici 14. st. gotovo samostalno držali dio južnohrvatske obale), Stjepanova je žena bila iz obitelji gospodara Padove Carrare, a Ivanova iz obitelji isto tako veoma moćnoga kneza Goričkoga.

16.

Ima više zbivanja i događanja koji pokazuju i ostaloj Europi i Sredozemlju kako je Senj jedna od glavnih luka u Hrvatsko-ugarskome kraljevstvu i na Jadranu općenito. Ti su događaji sigurno i u znatnoj mjeri mobilizirali pažnju senjskih građana i plemića u to doba. Tako, navodimo da su 1333. upravo iz Senja krenule dvije galije sa svečanim poslanstvom Mletačke Republike Venecije Karlu I. Robertu i sinu Andriji, koji su putovali u Napulj. Svaki je kraljevski boravak, ili boravak nekog pripadnika kraljevske obitelji, dakako, pridonosio živosti Senja, pa je bez sumnje veliki interes izazvao i češki

kraljević i kasniji kralj Karlo prigodom svoga boravka u Senju (bio je na putu za Oglej/Akvileju/Aquileiu). Slično se moralo događati i 1343. godine; ovaj je put preko Senja u Napulj putovala – zabilježeno je – kraljica Elizabeta, i to s golemim blagom (vjerojatno su stoga kao pouzdane osobe s njom u pratnji i otputovali knezovi Dujam i Bartol). Isto tako sigurno zasebna je atrakcija bio i boravak veoma moćnoga kralja Ludovika I. Velikoga u Senju 1350. godine. Ovaj je osim toga i svoje državničke poslove obavljao u Senju i odavde pisao mletačkome duždu da će se držati uvjeta o primirju.

Iako su ti posjeti bili relativno kratki, sigurno su u znatnoj mjeri zaokupljali privredne kapacitete Senja i Senjana, te pozitivno utjecali na njihov gospodarski i privredni život. Ali, poznavajući iz vrela silovitost i bahatost tadašnjih monarha i aristokrata općenito – i negativno, takav je boravak uglednih posjetitelja mogao donijeti i ekonomsku štetu. To se dogodilo s boravkom Giovannija koji je bio čak papin poslanik. No, senjski su svećenici bili primorani sami platiti biskupove dnevnice, zato su 1392. tražili njihovu isplatu i nadoknadu, i to na temelju odluke samoga pape Bonifacija IX.

17.

Knezovi su bili i dalje veoma vjerni anžuvinskim vladarima Hrvatsko-ugarskog kraljevstva, a to im se, vidljivo je i iz ranijega sadržaja ovoga priloga, znatno isplatilo i u materijalnome pogledu. No, prema historičaru Senja M. Magdiću, Knezovi su ipak izgubili to kneštvo u Senju, iako samo zakratko. Naime, Senj je godine 1370. bio pretvoren u kapetaniju. A koliko je Senj imao visoku vrijednost govori i podatak da je prvi kapetan postao – za sada: navodno –sâm kraljev rođak Karlo Drački, tada herceg hrvatski i potonji kratkovremeni kralj. Isto tako treba posebno registrirati i mišljenje prema kojemu su Knezovi dobili još jedan udarac, i to tako da je Senjska biskupija oko 1367. u korist Krbavske biskupije, a uskoro otočne Rapske dijeceze - izgubila Podgorje (I. Črnčić).

18.

Iako su Senjom, kao sjedištem Knezova, biskupa, redovnika, prolazili, rekosmo, i vladari i vladarice – život u gradu ipak je u znatnom svojem dijelu dugo bio nalik seoskome, i to, otprilike, sve do kraja 13. stoljeća. Od tada se prilike naglo i brzo mijenjaju, a naročito dolazi to do izražaja u prvoj polovici 14. stoljeća (osobito, nakon 1358.). Naime, tada je kralj Ludovik I. Veliki primorao Veneciju na "Zadarski mir", pa je u svoje ruke i pod svoju vlast stavio i najveći dio istočne jadranske obale (otprilike od polovice Kvarnerskoga

primorja čak do Drača u Albaniji). Tu je prevlast potvrdio i novim ratom te "Torinskim mirom" godine 1381. A to znači da su u svojevrsnome fokusu zbivanja bili knezovi Senjski, te da su ih iskoristili, dakako, sa znatnim utjecanjem i na plodnije širenje trgovine upravo preko Senja.

Već je spominjano da trgovina u Senju i preko njega stalno raste. Osobito je osjetan porast trgovačkoga prometa s mletačkim zemljama, pa su Knezovi – zbog očito razgranatog posla – dopuštali i venecijansku konzularnu službu u Senju; na nju nailazimo ondje u četvrtome desetljeću 14. stoljeća. Potom, knez Stjepan I. odobrio je 1374. da u gradu opet može boraviti i djelovati konzul Mletačke Republike (stoga se mogla izvjesiti i mletačka zastava). A i u proteklom stoljeću spominju se i poimenično Senjani koji žive u Veneciji.

Rekosmo da se trguje uglavnom drvetom, ali u prometu je i željezo. Grad je bio i jedno od važnijih mjesta u kojima je velika Serenissima nabavljala robovsku i drugu potrebnu radnu snagu za svoje brojne brodove (galijote) u 14. stoljeću.

Trgovačke veze sežu i dalje, do juga hrvatskoga Jadrana, do Dubrovnika, zatim preko mora, primjerice, do Ankone. Dubrovačka Republika bila je napose zainteresirana za Senj, jer joj je i na sjevernom Jadranu nerijetko, gotovo nepremostiva prepreka bila upravo Venecija; stoga je samostalni Senj u većoj mjeri privlačio dubrovačke poglede i interese, naročito u vezi s prijevozom drveta. Ali, u trgovačkoj "igri" bio je i promet s dalekim "ugarskim krajevima, a ponekad i s podunavskom Srbijom". Žive su bile veze Dubrovnik – Senj i u 13. i u 14. stoljeću, a o njima postoji i više podataka, i to ne samo o drvoju već i o žitnoj trgovini. I sa Zadrom ima živih veza (ta i Senjani žive u tome gradu). S prekomorskom Ankom senjske trgovačke veze bile toliko snažne da je i taj grad u Senju 1390. imenovao svoga konzula.

Inače, u samome gradu i okolici traje i plodan promet nekretninama: tu se prodaje, daruje, iznajmljuje kuće, itd. Slobodna kupoprodaja nekretnina i inače se u Senju susreće rano – već od druge polovice 13. stoljeća i dalje. Uz ostalo, Senjani su bili i trgovački procjenitelji nekretnina, pa su u tom poslu poznati i na susjednim prostorima (tako su godine 1400. bili procjenitelji i na otoku Krku).

A s ovom su susjednom Bodulijom i inače bile stalne trgovačke i druge veze u 13. i 14. stoljeću. Senjani su ovdje čak toliko prisutni da su u 14. stoljeću bili i članovi najznamenitije krčke bratovštine, one glagoljaške sv. Ivana Krstitelja u Vrniku. Na Krku su Senjani, inače, posjedovali i zemlju, na primjer, u njima bližoj Baški, ali i udaljenijoj Dobrinjštini. Štoviše, promet između otoka Krka i grada Senja mora da je bio dosta čest i živ, dakle i koristan, kada je bila

određena vozarina u Statutu grada Krka (pisanom na latinskom jeziku). U Senju, rekosmo, službuju i stranci, pa tako i boduli s otoka Krka.

Sve rečeno pridonosi da se grad i dalje prostorno širi, pa tako postupno obuhvaća i Potok, uz koji godine 1359. ima kuća. Godine 1378. u Senj stižu pripadnici reda dominikanaca. Tada se spominju i gradska "Rumenja vrata". U Senju je znatan promet stranaca, a ima i sve više doseljenika, koji stižu i po nekoliko kuća (npr. iz Gacke i Baške).

Sve to utječe i na znatnija kulturna zbivanja, napose na glagoljaškom polju – tu je već spominjani dragocjeni Lobkowitzov glagoljski psaltir iz 1359. godine; ovdje je bio i jači skriptorij te iluminatorska i knjigoveška radionica. Senj postaje i na ovome području uglednije mjesto. Kukuljević Sakcinski je pretpostavljao da je možda Ivan, ljetopisac i sitnoslikar iz Senja, bio i autor i iluminator spomenutoga glagoljaškog misala iz godine 1359., koji se našao u Pragu. Jer, nije bez razloga kralj Karlo IV. u svoj, novoosnovani samostan Emaus, doveo i benediktince iz Senja, pa možda i spomenutoga Ivana. Ali, ima Senjana i drugih naklonosti, koji su poznati i u drugim sredinama na primjer u drugoj polovici XIV. st. klesarski majstor Martin iz Senja bio aktivan u Zadru.

19.

Sav taj plodni napredak, međutim, kako smo već i navodili, nerijetko ne donosi mir i dobre odnose sa susjedima i drugima štoviše, ti su se odnosi znali i lako kidati. U doba druga rata, koji je hrvatsko-ugarski kralj Ludovik vodio s Venecijom (29. kolovoza 1380.) opasnost je stigla opet neposredno i pod same senjske bedeme. Naime, tada je snažno mletačko brodovlje pod komandom Lodovica Lauredana napalo grad, pa je tom prigodom Senj većim dijelom bio spaljen. Istodobno se to dogodilo i Baški na susjednome otoku Krku, koja je gotovo potpuno bila uništena na svome brežuljku, pa su se preživjeli mještani razbježali po Bašćanskoj dolini (staru Bašku nisu ni obnavljali, već su počeli podizati novo naselje na samoj obali). Dakako, uskoro je i Senj bio obnovljen. I taj događaj bio je veoma važan, čak i presudan, opominjući signal za građane. Naime, iako su se Mlečiči samo taj, jedan jedini put dočepali Senja, premda zakratko, njegovi su građani od tada bili živo svjesni snažne opasnosti od Mletačke Republike za svoje interese, napose za svoju trgovinu na Jadranu, pa i općenito za razvoj i budućnost grada.

Tako, i u teškim vremenima građanskog rata u Hrvatsko-ugarskom kraljevstvu, koji je započeo poslije smrti svemoćnoga kralja Ludovika I. Velikoga 1382. i završio tek u početku 15. stoljeća. A Senj i njegov knez Ivan

V. Anž stali su uz kraljicu-udovicu Elizabetu i kraljicu-kćerku Mariju, protiv suparnika, već spomenutoga Karla Dračkoga, napuljskoga kralja. No, naravno, jedno je bila podrška a drugo stvarnost. Kada se Drački s četiri galije osobno pojavio u Senju – na putu prema unutrašnjosti, prema Mađarskoj, prema pobjedi, pa bio i okrunjen kao Karlo II – sami Senjani mu se nisu mogli suprotstaviti. Iako je poraz Marijine stranke u državi bio katastrofalan, a činio se da je i konačan, pokazalo se da je to samo privremena nedaća, koja nije naškodila neposredno Senju. Jer, Drački je ipak slomljen, jednostavno – ubijen je gotovo odmah, u početku 1386. godine. Premda je Karlov sin Ladislav proglašen kraljem, a Marija je duže bila zatočena u dalmatinskome Novigradu na moru, njezin muž, Sigismund/Žigmund, uspio je da ga mađarsko plemstvo okruni za kralja. Središte urote bio je Zadar i dio hrvatskog plemstva, ali upravo knez Ivan V. i Senjani – još uz pomoć knezova Krbavskih, Kurjakovića te mletačkih galija – oslobodili su ga iz obližnjega Novigrada. Kraljicu je Ivan doveo u Senj gdje joj je priređen pobjedonosni, veličanstveni doček 1387. Kraljica je ovdje primila i mletačko poslanstvo, a zatim ju je iz Senja odveo knez Ivan u Zagreb (gdje ju je dočekaio muž).

O Ivanovu podvigu bruje svi europski dvorovi; prestiž mu je na vrhuncu. Već iste godine kralj Žigmund daje senjskome knezu Ivanu V. klokočki kotar u Zagrebačkoj županiji zajedno s gradom Cetinom.

20.

Na putu stalna uspona svoje moći, Knezovi rješavaju i neke probleme, te čine određene poslove na svojim imanjima, na primjer u Senju i na o. Krku izdaju statute za ta oba svoja područja, i to istodobno, 5. svibnja 1388. za Senj (u Senju, na latinskome jeziku), te već 15. lipnja u Vrbniku (na hrvatskom jeziku i pisan glagoljicom). No, o *Senjskom statutu* više je riječi na drugim mjestima u ovome zborniku radova, pa ovdje ne govorimo i o njemu.

Iz ovog razdoblja (iz 1380.) valja se prisjetiti i na to da je i senjski kaptol donio neku vrstu – već spomenutoga – svog statuta, odnosno naredbi, kako ih je nazvao I. Kukuljević Sakcinski. Isto tako, iz godine 1381. treba spomenuti već rečeno darovanje pavlinima samostana sv. Spasa u Ljubotini kod Senja. Riječ je o jednoj od prvih sačuvanih darovnica Krčkih knezova na glagoljici i hrvatskom jeziku, a značajna je i po tome jer je u nekim elementima slična vladarskim ispravama. Taj dokument ukazuje i na veoma veliku samostalnost knezova, jer se ne spominje vladarevo ime, štoviše, N. Klaić smatra da upravo ta isprava dokazuje "potpunu samostalnost".

21.

Kralj Žigmund Luksemburški, kao Marijinin muž, stvarno je preuzeo vlast u državi, te se u svojoj politici i dalje oslanjao i na Knezove i na Senjane (i dalje mu je pomagao Ivan V., kao i drugi senjski uglednici). Tako je kao specijalni kraljev namjesnik i poslanik za Hrvatsku i nemirnu Dalmaciju služio Žigmundu 1388. i Giovanni Cardinalibus de Pensauro, senjski biskup (od 1386. do smrti, godine 1392). I njegov nećak i nasljednik Leonardo također je za Žigmunda obavio više diplomatskih poslova Taj senjski ordinarij mora da je bio i osoba izuzetnoga kraljeva povjerenja jer je obavio za njega veoma delikatnu misiju državnog karaktera i značenja. Naime, godine 1396. vodio je istragu protiv ubojica kraljice Elizabete, žene Ludovika Velikoga, i majke kraljice Marije, Žigmundove žene.

U međuvremenu je moć kneza Ivana V. postajala sve zazornijom pojedinim hrvatskim feudalnim obiteljima. Tako je došlo do sukoba s Kurjakovićima, nekadašnjim saveznicima u velikome novigradskom pothvatu, u doba oslobađanja zatočene kraljice Marije, i to već godine 1389. Ovaj put Ivan je za rat s njima tražio pomoć od Venecije, no, ova, uvijek oprezna Republika dvosmisleno je postupila: odbila je zahtjev za neposrednu posudbu novca, i to pod izgovorom da se knezovi Krbavski i Senjski sa svojim imanjima nalaze na području druge države, Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva. Ali, ipak nije mogla sve odbiti dokraja, pa je tako Ivanu dopustila da u Veneciji može unajmiti nešto vojnika te nabaviti topove i oružja; već i to je bio veliki ustupak. A u vrijeme odbijanja Zadrana godine 1393. da ga priznaju banom, knez od Venecije traži tri naoružane galije (poslanik mu je bio biskup Leonardo Cardinalibus de Pensauro iz Senja).

Mleci su, u skladu sa stoljetnim iskustvom, i ovaj put s pravom bili oprezni. Naime, ionako veoma moćni knez Senjski, koji je u rukama imao i veliki dio ostale Hrvatske i stalno bio prisutan i na Jadranskom moru preko svojih značajnih posjeda, postao je 1390. jedini vlasnik cijele goleme državine svoga roda (naime, te je godine preminuo Stjepan I., jedini Ivanov brat). Tada je Ivan došao u sukob sa bratovom udovicom Katarinom Carrara, kćerkom gospodara Padove, a čija je jedina kćerka Elizabeta bila žena Fridrika, sina u europskim razmjerima moćnoga Celjskoga. Ivan je na svoj način nastojao "isplivati" iz situacije i ostati jedini vlasnik cijeloga obiteljskog posjeda.

I konačno, godine 1392. postao je Ivan V. i ban cijele Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, kao i dijela Hrvatsko-ugarske monarhije, a ne samo jednoga ili dva ta prostora, kako je bio običaj do tada. Dakle, to je bilo protiv dotadašnjega načina djelovanja istovremenih "potkraljeva" – banova, jedan za Slavoniju, a drugi za Hrvatsku i Dalmaciju.

Pored ostalog, taj je knez dobio i značajan, veoma opipljiv i visoko vrijedan materijalni privilegij: na svojim imanjima može dati iskopati bilo koju rudaču - od zlata i srebra, preko bakra i olova do željeza; i to čak bez plaćanja daće.

Bilo je, dakle, prirodno da se knez Ivan V. jedini od hrvatskih velmoža usudio oduprijeti, pa i odbiti priznati naraslu snagu, a time i vlast susjednoga bosanskoga kralja Tvrtka I.; i dalje je radije ostao u okviru Hrvatsko-ugarskog kraljevstva.

22.

Senjski knez Ivan V. (znan i kao Angelo, Anž, Hans) još je doživio da mu 11. studenoga 1392. kralj Žigmund potvrdi isprave kralja Ludovika od 1350. i 1364. godine. Najbitnije se u njima odnosilo na potvrdu darovanja Vinodola, Modruša i Senja.

Smrt toga moćnog bana 29. studenoga 1393. upravo u Senju označila je stvaran završetak jedne veoma važne, ali i burne epohe u povijesti Senja. Ban je pokopan u crkvi sv. Petra senjskih franjevac.

Godinu dana ranije umro je i spomenuti senjski biskup Giovanni Cardinalibus de Pensauro, čija je grobnica – prema A. Schneideru - tipičan primjer gotičkog fiorentinskog zidnog groba ranog trecenta, a označava i visok stupanj koji je Senj dostigao u to doba i na kulturno-umjetničkom planu.

Nestankom te dvojice kao da su nestale dvije najznačajnije senjske ličnosti 14. stoljeća.

Na kraju toga 14. stoljeća grad Senj i njegovo područje ulaze u sasvim nov period svoje povijesti, ali i daljnjega prosperiteta, u usponu. Nisu mu naudili feudalni sukobi u dijelovima Hrvatske, ni ponovna pojava Ladislava Napuljskoga u Hrvatskoj, pa ni spomenuta prodaja Veneciji njegovih "prava" na znatan dio hrvatske obale. Senj i dalje bitno obilježava vlast u rukama knezova Krčkih, odnosno Senjskih, poznatih od početka 15. stoljeća pod novim, jednim prezimenom - Frangipani, Frangepani, Frankapani, a na kraju, kao Frankapani, koji im osobno potvrđuje sâm papa, te postaje i svojina hrvatskoga puka. Naime, Ivan V. iza sebe ostavio je tek jednogodišnjega sina Nikolu IV., ali ovaj je imao tako sređenu situaciju da je – odrastavši – postao prvi nositelj prezimena Frankopan, te, uz ostalo, i ban Hrvatske i Slavonije. On i brojni sinovi sve do druge polovice 15. stoljeća i dalje su pri vrhu ne samo aristokrata Hrvatsko-ugarskoga kraljevstva, već i feudalnoga društva ostale Europe. Tek veoma sustavno kretanje Mlečića u zaposjedanje preostale hrvatske obale, definitivno otimanje knezovima Krčkim njihov prvi posjed na Jadranu, o. Krk, te neočekivana pojava Osmanlija čak i na senjskome području u 15. stoljeću – počinje ubrzano mijenjati i sudbinu knezova Senjskih (i još uvijek knezova drugih područja), pa i

Senja. Međutim, taj grad postaje, i stoljećima ostaje, samo jedan od brojnih vojnički centara za mnogobrojne ratove, napose s Osmalijama a njegovi budimski i bečki vrhovnici ne dopuštaju mu da se riješi takve neprirodne za njega sudbine.

Literatura:

- Andelko BADURINA, Glagoljska iluminatorska djelatnost Senja, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980.
- Radojica F. BARBALIĆ, Brodarstvo u Senju i Podgorju kroz prošlost, *Senjski zbornik*, 4, Senj, 1969-1970.
- Mile BOGOVIĆ, Crkvene prilike u Senju u 14. st. i Statut Senjskog kaptola, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988.
- Mile BOGOVIĆ, Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, *Senjski zbornik*, 25, Senj, 1998, i poseb. izd.
- Mile BOGOVIĆ, *Glagoljica u Senju – povodom 500. obljetnice senjskog glagoljskog misala i glagoljske tiskare u Senju*, Senj, 1994.
- Mile BOGOVIĆ, Okolnosti u kojima je papa 1248. uključio senjskog biskupa u glagoljaški kler, *Zvona*, 5, Rijeka, 1994.
- Mile BOGOVIĆ, Pavlini u Senju, *Senjski zbornik*, 15, Senj, 1988.
- Mile BOGOVIĆ, Povijest biskupija Senjske i Modruške ili Krbavske, *Fontes, izvori za hrvatsku povijest*, 7, Zagreb, 2001.
- Mile BOGOVIĆ, Sv. Juraj i Senj, *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992.
- Mihovil BOLONIĆ, *Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku. Kapari (1323-1973) i druge bratovštine na otoku Krku*, Zagreb, 1975.
- Mihovil BOLONIĆ, Crkveni patronat na području senjsko-modruške biskupije, *Senjski zbornik*, 5, Senj, 1973.
- Mihovil BOLONIĆ, Stoljetne veze krčkih i senjskih glagoljaša, *Senjski zbornik*, 6, Senj, 1975.
- Mihovil BOLONIĆ, Veze grada Senja i otoka Krka, *Senjski zbornik*, 9, Senj, 1981-1982.
- Josip BUTURAC, Poviestni pregled redovništva u Hrvatskoj, *Croatia Sacra*, 11-12, Zagreb, 1943.
- Ivan CRNČIĆ, *Najstarija povijest o krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji*, Rim, 1867.
- Ferdo ČULINOVIĆ, *Statut grada Senja*, Beograd, 1934.
- Lelja DOBRONIĆ, *Viteški redovi templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 1984.
- Danijel FARLATI, *Iliricum sacrum (...)*, 1 i dalje, Venecija, 1751. i dalje.
- Vinko FORETIĆ, Građa u dubrovačkom arhivu za povijest sjevernog Hrvatskog primorja i Istre, *Vjesnik historijskog arhiva Rijeke i Pazina*, 25, Pazin, Rijeka
- Josip FRANČIŠKOVIĆ, Crkva sv. Franje u Senju, *Bogoslovska smotra*, 19, Zagreb, 1931.
- Josip FRANČIŠKOVIĆ, Gdje je bila Opatija Sv. Jurja, *Bogoslovska smotra*, 15, Zagreb, 1927.
- Josip FRANČIŠKOVIĆ, Stolna crkva u Senju sa zvonikom iz g. 1100. Historičko liturgička razmatranja, *Bogoslovska smotra*, 15, Zagreb, 1929.
- Ante GLAVIČIĆ, Arheološki nalazi iz Senja i okolice (II.), *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1968,

- (III), 4, 1970.
- Ante GLAVIČIĆ, Iz prošlosti Senja do doseljenja Hrvata, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.
- Ante GLAVIČIĆ, Kulturno-povijesni vodič po Senju, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.
- Ante GLAVIČIĆ, *Vodič po Senju i okolici*, Senj, 1974.
- Ante GLAVIČIĆ, Značajni arheološki nalazi u tvrđavi Nehaj u Senju, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, XIV, 1, Zagreb 1965.
- Ante GLAVIČIĆ, Kamena pročelja srednjovjekovnih kuća u Senju, *Senjski zbornik*, 22, Senj, 1995.
- Eduard HERCIGONJA, Glagoljaštvo. Nacrt za enciklopedičku jedinicu, *Republika*, XLII, 1-2, Zagreb, 1986.
- Ljudevit IVANČAN, Duhovni viteški redovi u Hrvatskoj u srednjem vijeku, *Bogoslovska smotra*, 14, Zagreb, 1927.
- Ljudevit IVANČAN, Ivan i Leonardo de Cardinalibus, senjski biskupi XIV. stoljeća, prije zagrebački kanonici, *Bogoslovska smotra*, 16, Zagreb, 1928.
- Ljudevit IVANČAN, Ivan V de Cardinalibus de Pensauero, *Službeni vjesnik Biskupije senjske imodruške ili krbavske*, 14, Senj, 1929.
- Nada KLAJIĆ, Društvena struktura kvarnerskih općina u razvijenom srednjem vijeku, *Krčki zbornik*, 2, Krk, 1971.
- Nada KLAJIĆ, Kako i kada su knezovi krčki stekli Modruš i Vinodol, *Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina*, 16, Rijeka, Pazin, 1971.
- Nada KLAJIĆ, *Kako Jablanac postaje slobodni kraljevski grad (1251. god.)*, *Vjesnik historijskih arhiva Rijeke i Pazina*, 18, Rijeka, Pazin, 1973.
- Nada KLAJIĆ, Knezovi Frankopani kao krčka vlastela, *Krčki zbornik*, 1, Krk, 1970.
- Nada KLAJIĆ, Paulus de Breberio Banus Croatorum Dominus et Bosne, *Arhivski vjesnik*, 17-18, Zagreb, 1974-1975.
- Nada KLAJIĆ, *Povijest Hrvata u srednjem vijeku*, Zagreb, 1990.
- Vjekoslav KLAJIĆ, *Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347*, Zagreb, 1897.
- Vjekoslav KLAJIĆ, Darovnica Kralje Bele III. (IV.) krčkim knezovima za Senj jest patvorina, *Vjesnik. kr. hrv.-slav.-dalm. Zemaljskog arkiva*, 1, Zagreb, 1899.
- Vjekoslav KLAJIĆ, Hrvatski hercegi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I. (1301-1382), *Rad JAZU*, 142, Zagreb, 1900.
- Vjekoslav KLAJIĆ *Krčki knezovi Frankopani*, I, *Od najstarijeg vremena do gubitka otoka Krka. (Od 1118. do god. 1480.)*, Zagreb, 1901, Rijeka, 1901.
- Vjekoslav KLAJIĆ, *Povijest Hrvata*, 1, Zagreb, 1899.
- Danilo KLEN, Galijoti i ratni brodovi na vesla u našoj prošlosti, *Pomorski zbornik*, 1, Zagreb, 1962.
- Danilo KLEN, *Šćavunska vesla. Galije i galijoti na istočnoj obali Jadrana*, Pula, Rijeka 1986.
- Branko KOJIĆ, Brodogradnja na istočnom Jadranu kroz vijekove, *Pomorski zbornik*, 1, Zagreb, 1862.
- Vladimir KRALJIĆ, Benediktinska opatija sv. Križa u Senjskoj Drazi, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980.
- Vladimir KRALJIĆ, Popis arhivske građe arhiva Biskupije u Senju i arhiva Stolnog kaptola u Senju, *Senjski zbornik*, 20, Senj, 1975-76.

- Vladimir KRALJIĆ, Sumarni prikaz današnjeg stanja i sadržaja biskupskog i kaptolskog arhiva u Senju, *Vjesnik historijskog arhiva Rijeke i Pazina*, 16, Rijeka, 1971.
- Krbavska biskupija u srednjem vijeku. Zbornik radova znanstvenog simpozija u povodu 800. obljetnice Krbavske biskupije, održanom u Rijeci 12-24. travnja 1986, Rijeka, Zagreb, 1988.
- Branko KRMPOTIĆ, Benediktinci u gradu Senju i okolici, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980.
- Branko KRMPOTIĆ, Trgovački ugovor Dubrovnika sa Senjom godine 1248, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Acta Croatica. Listine Hrvatske*, Zagreb, 1863.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Borba Hrvata s Mongoli i Tatari. Poviestno-kritična rasprava*, Zagreb, 1863.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae a saec. IV-XIV*, 2, Zagreb 1874-1875.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 1, *Privilegia et libertates regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb, 1862.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Naredbe kaptola senjskoga od god. 1380, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, 1, Zagreb, 1851.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Natpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1891.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Neke gradine i gradovi u Kraljevini Hrvatskoj*, 2, *Grad Senj*, Zagreb, 1869-70.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Priorat vranski su vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj, *Rad JAZU*, 81 i 82, Zagreb, 1886.
- Ivan KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, *Slovník umjetnikah jugoslavenskih*, Zagreb, 1858-1860.
- Sime LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između južnog slavenstva i Mletačke Republike*, 1, Zagreb, 1868.
- Lexicon latinitatis medii aevi Jugoslavie*, 1-2, Zagreb, 1973, 1978.
- Enver LJUBOVIĆ, *Grbovnik Gacke, Krbave, Like, Senja i Vinodola. Obiteljski grbovi s opisom, podrijetlo, povijest, rasprostranjenost i seobe rodova*. Senj, 2007.
- Mile MAGDIĆ, *Topografija i poviest grada Senja*, Senj, 1877.
- Mile MAGDIĆ, Statut kralja Ferdinanda III. od godine 1640., *Vjesnik kr. Hrv. Slav. Dalm. Zemaljskog arhiva*, 2, Zagreb, 1900.
- Snježana MARČEC, Maja POLIĆ, Petar STRČIĆ, *Lujo Margetić, život i djelo*, Rijeka, 2006.
- Lujo MARGETIĆ, *Iz vinodolske prošlosti, Pravni izvori i rasprave*, Rijeka, Zagreb, 1980.
- Lujo MARGETIĆ, Petar STRČIĆ, *Krčki (vrubanski) statut iz 1388.*, Krk, 1988.
- Lujo MARGETIĆ, Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja, *Zbornik Pravnog fakulteta*, 9, Rijeka, 1988.
- Lujo MARGETIĆ, *700. obljetnica Vinodolskog zakona i 600. obljetnica Krčkoga i Senjskog statuta*, Zagreb, 1988.
- Lujo MARGETIĆ, Senjski statut iz 1388., *Senjski zbornik*, 12, Senj, 1985-1987.
- Lujo MARGETIĆ, Strčić Petar, *Senjski statut 1388.*, isto, u poseb. izd.
- Lujo MARGETIĆ, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Stvarna prava*, Zagreb, Rijeka,

- Čakovec 1983.
- Lujo MARGETIĆ, *The Statute of Vinodol (1288)*, Čakovec, 1983.
- Lujo MARGETIĆ, Vijesti iz vjerodostojnih i krivotvorenih isprava o provali Tatara u hrvatske primorske krajeve (1242), *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest JAZU*, 2, 1992.
- Lujo MARGETIĆ, *Vinodolski zakon. La Lege del Vinodol. Das Gesetz von Vinodol. The Vinodol Law*. Rijeka, 1998.
- Ivan MAŽURANIĆ, Statut grada Senja od godine 1388., *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku*, 3, Zagreb, 1854.
- Ivan MILČETIĆ, Hrvatska glagoljska bibliografija, *Starine*, 33, Zagreb, 1911.
- Milan MOGUŠ, Senjski statut - ogledalo srednjovjekovnog Senja. U povodu 600. obljetnice Senjskog statuta iz 1388. godine, *Forum*, god. XXVII, knja. LVI, sv. 12, Zagreb, 1988.
- Grga NOVAK, Ratovi i bitke na Jadranskom moru, *Pomorski zbornik*, 1, Zagreb, 1962.
- Ivan OSTOJIĆ, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, 1-3, Split, 1961-1969.
- Marija PANTELIĆ, Senjski Lobkowitzicov glagoljski kodeks iz 1359. – prototip srednjovjekovnih »Liber horarum« za laike, *Senjski zbornik*, 8, Senj, 1980.
- Marija PANTELIĆ, Senjski Lobkovicov psaltir iz 1359. godine, *Senjski zbornik*, 18, Senj, 1991.
- Stjepan PAVIČIĆ, Senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 10. stoljeća do turskog prodora, *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967-1968.
- Aleksandar PERC, Problem očuvanja teško oštećenih spomenika kulture u Osoru, Poreču, Puli i drugim gradovima Istre te u Rijeci i Senju, *Ljetopis JAZU*, 57, Zagreb, 1953.
- Franjo RAČKI, Pokret na slavenskom jugu koncem XIV. i početkom XV. stoljeća, *Rad JAZU*, 2, 3, 4, Zagreb, 1868.
- Rapski zbornik. Zbornik radova sa znanstvenog skupa o otoku Rabu održanog od 25. listopada 1984. godine*, Zagreb, 1987.
- Svetozar RITTIG, Glagoljica u našim krajevima od XIII. do XIV. vijeka, *Bogoslovska smotra*, 11, Zagreb, 1923.
- Pavle ROGIĆ, Senj u srednjovjekovnim glagoljskim ispravama, *Senjski zbornik*, 2, Senj, 1966.
- Veljko ROGIĆ, Položaj Senja i gravitacija. Historijsko-geografski i suvremeni odnosi, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.
- Senjski glagoljaški krug 1248.-1508.* Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanoga u Zagrebu 21. i 22. studenoga 1994. godine u povodu 500. obljetnice senjskoga glagoljskog misala iz 1494., Zagreb, 1998.
- Vladimir SEVERINSKI, Senjske šume i njihova eksploatacija, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.
- Manojlo SLADOVIĆ, *Povesti biskupijah senske, modruške ili krbavske*, Trst, 1856.
- Tade SMIČIKLAS, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, 1 i dalje, Zagreb, 1904. i dalje.
- Josip SOLDI, Provala Tatara u Hrvatsku, *Historijski zbornik*, 21-22, Zagreb, 1968-1969.
- Petar STRČIĆ, Bibliografija prof. dra Luje Margetića, *Pazinski memorijal*, 14, Pazin,

1985.

Rudolf STROHAL, *Grad Senj prvo kulturno središte hrvatskog naroda*, Zagreb 1918.Đuro SZABO, *Senj. (Hrvatski kulturni spomenici)*, Zagreb, 1940.Stjepan SZAVITS-NOSSAN, *Ceste Karlovac – Senj od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća*, *Senjski zbornik*, 4, Senj, 1970.Ferdo ŠIŠIĆ, *O Bartolu knezu modruškom*, *Vjesnik kraljevskoga hrvatskog-slavenskog-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva*, 1, Zagreb, 1989.Ferdo ŠIŠIĆ, *Pad Mladena Šubića, bana hrvatskog i bosanskog*, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, 14, Sarajevo 1902.Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, 1, Zagreb, 1969.Vjekoslav ŠTEFANIĆ, *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, 1, Zagreb, 1969.Đuro ŠURMIN, *Hrvatski spomenici*, 1, Zagreb, 1898.Pavao TIJAN, *Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda*, Senj, Zagreb, 1940.Ivan TKALČIĆ, *Borba naroda hrvatskoga za anžuvinsku kuću proti ugarskom kralju Arpadoviću, Andriji III.*, *Rad JAZU*, 34, Zagreb, 1876.Josef VAJS, *Najstariji breviar chorvatsko-hlaholský*, Prag, 1910.Josef VAJS, *Psalterium palaeoslovenicum croato-glagoliticum*, Prag, 1916. – *Staroslavenski psaltir hrvatskoglagoljski*, Krk, 1916.Melita VILIČIĆ, *Građevna povijest senjskog kaštela i grafička rekonstrukcija pojedinih faza izgradnje*, *Senjski zbornik*, 5, Senj, 1973.Melita VILIČIĆ, *Grafička rekonstrukcija katedrale sv. Marije u Senju*, *Senjski zbornik*, 3, Senj, 1967-1968.Melita VILIČIĆ, *Arhitektonski spomenici Senja*, *Rad JAZU*, 360, Zagreb, 1971.Melita VILIČIĆ, *Povijesno-urbanistički razvoj Senja*, *Senjski zbornik*, 1, Senj, 1965.Melita VILIČIĆ, *Skice grafičkih rekonstrukcija nekih drevnih senjskih sakralnih građevina*, *Senjski zbornik*, 18, Senj, 1991.Zbornik biskupa Mila Bogovića. *Prošlost obvezuje. Povijesni korijeni Gospićko-senjske biskupije*, Rijeka, 2004.Mirko ZJACIĆ, *Statut grada Senja iz 1388. godine*, *Rad JAZU*, 369, Zagreb, 1975.

DER BEITRAG ÜBER SENJ IM XIII. UND XIV. JAHRHUNDERT
WÄHREND DES AUFSTIEGS DER FÜRSTEN VON KRK, DER OBERHÄUPTER UND
SENJER FÜRSTEN

Zusammenfassung

Als die Fürsten von Krk in der ersten Hälfte des XII. Jahrhunderts auf die Insel Krk gekommen sind, haben sie sich gleich auf dieser Insel gegründet. Als die venezianischen Untertanen bewegten sie sich schon am Ende dieses Jahrhunderts über den Seekanal auf das Nachbarfestland übrigen Kroatiens und dann wurden die Vasallen dortiges kroatisch-ungarischen Königs. Zum Erwerben von großen Besitzen im Innenland und an der adriatischen Ostküste (Modruš, Vinodol usw.) gebrauchen dabei die wirklichen und ausgedachten Geschenke von einigen Monarchen, ihre wirkliche und auch verfälschende Dokumente/Lehnsbriefe. Sie haben

besonders die Schwierigkeiten des Herrschers in der Zeit des Einbruchs von Tataren/Mongolen, auch in Kroatien im XIII. Jahrhundert, ausgenutzt. Sie haben sich damals auch in die Kämpfe um Dynastie eingemischt, so nahmen sie auch persönlich beim Zuführen der Familie Anjou aus Neapel nach Budapest teil. Von diesem unaufhaltbaren Aufstieg zeugt auch das "wohlwollende" Bringen und Geständnis von bestimmten statutarischen Rechten ihren Untertanen – das "Gesetz von Vinodol" (glagolitisch) aus dem Jahr 1288 und Senjer Statut (lateinisch) und Statut von Krk (glagolitisch) aus dem Jahr 1388. In diesem Zeitraum erzielten sie auch die Banus-/vizekönigliche Herrschaft in einem Teil des damaligen Kroatiens, schlossen sich eng an die Herrenhäuser Europas an, usw. Auf dem Weg dieses Aufstiegs hatte sehr wesentliche, manchmal auch entscheidende Vorteile die Küstenstadt Senj, an der Kreuzung der europäisch-mittelmeeren Verkehrswege, das auch deswegen einen fruchtbaren Aufstieg hatte. Die Stadt war lange Zeit unter Templern, Mönchen und Rittern/Kriegern der Katholischen Kirche, aber die Fürsten erhielten die Stadt und wurden ihre Oberhäupter, dann Lehns Herrn/Fürsten und nutzten diese Vorteile innig aus. Senj wird endlich in der Zeit von Fürsten eines der entwickeltsten Häfen an der Adria und als Haupt- und noch kürzere Wegkreuzungen zwischen dem Hinterland Kroatiens und Ungarn und anderen Teilen Europas, als auch Festland- und Seeverbindungen mit der südadriatischen Küste, mit der überseeischen Apenninenhalbinsel und anderen Teilen des Mittelmeers.

Schlüsselwörter: Senj, Fürsten von Krk, Fürsten von Senj, 13.-14. Jhd.

SUPPLEMENT ABOUT SENJ IN THE 13th AND 14th CENTURIES
DURING THE RISE OF THE COUNTS OF KRK,
GOVERNORS AND COUNTS OF SENJ

Summary

The Counts of Krk embedded their power very well on the island of Krk soon after their arrival in the first half of the 12th century. As Venetian subjects, they started to cross the channel, spreading their power over the neighbouring Croatian coast and became vassals of the Croatian-Hungarian Kings. In order to gain as many possessions as possible along the eastern Adriatic coast and hinterland (Modruš, Vinodol etc.) they used the real and invented gifts of some monarchs, real and falsified documents/deeds of donations. They especially took advantage of the troubles during the Tartar/Mongolian intrusion in Croatia in the 13th century. They intervened in dynastical battles and they personally participated in bringing Anjou from Naples to Buda. Their unstoppable rise can be also confirmed by the 'benevolent' bringing and acknowledgement of some statutable rights to their subjects – 'Vinodol Law' (glagolitic) 1288 and the Senj Statute (Latin) and the Krk Statute (glagolitic) 1388. During this period they achieved the Ban/Vice King position in one part of Croatia, they had relationships with the royal houses of Europe etc. In the way of this success, the coastal town of Senj had an important, sometimes even crucial advantage being on the crossroads of European-Mediterranean roads and it was on a fruitful rise. The Knights Templar were long time governors of the town, but the Counts of Krk gained it and became its governors and feudal masters/counts and they used its advantages. In this way, Senj finally became one of the most developed ports on the Adriatic Sea, as the main short crossroads between the hinterland and the rest of Croatia and Hungary with Europe, and continental and maritime connections with the southern Croatian coastland, with overseas, Apennine peninsula and other parts of the Mediterranean.

Key words: Senj, Counts of Krk, Senj, 13th-14th centuries